БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Бурят Үнэн

КПСС-эй Бурядай обкомой, Улан-Удын горкомой, Бурядай АССР-эй Верховно Соведэй орган

№ 2 (8834)
ЯНВАРИИН 3
СУББОТО
1959 он

Сэн 20 мүнгэн

Хүн зоной тоо бүридхэлгэ эхилбэ

СССР-эй правительствын тогтоолой ёһоор 1959 оной январиин 8-һаа 22 хүрэтэр хүн зоной Бүхэсоюзна тоо бүридхэлгэ үнгэргэхэ гэгдэһэн байгаа. Гэбэшье холын хойто зүгэй, мүн уула хадын районуудта энэ хүдэлмэриие тэрэ болзорһоо урид эхилхые зүбшөөгдэһэн байна.

Тиимэһээ мүнөөдэр январиин 3-һаа манай республикын Баунтын, Хойто-Байгалай, Ахын аймагуудта хүн зоной тоо бүридхэлгэ эхилбэ. Уридшалан бэлдэгдэһэн 76 тоо бүридхэлшэд участогуудтаа эмхитэйгээр гараба. Тэдэнэр 20 үдэрэй турша соо (январиин 3-һаа 22 хүрэтэр) нютаг бүхэнүүдээр ябажа, тэндэхи зонтой уулзаха болоно. Тиихэдэ тоо бүридхэл абаха хуудаһанайнгаа бүхы 15 асуудалнуудтань харюу бэшэхэ байна.

Хүн зон хадаа Бүхэсоюзна тоо бүридхэлгын политическэ, арадай ажахын ехэ удха шанартай байһыень һайса мэдэжэ, тоо бүридхэлшэдтэ али бүхы туһаламжа үзүүлхэ байһандань ямаршье ажаг һэжэг байхагүй.

Совет арадта

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ, СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ, СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ АМАРШАЛГА

Хүндэтэ нүхэдүүд! Эрэгтэй, эмэгтэй хүдэлмэришэд, эрэгтэй, эмэгтэй колхознигууд, советскэ интеллигенци, Советскэ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй сэрэгшэд, манай гайхамшагта залуушуул!

Советскэ Союзай Коммунистическэ партиин Центральна Комитет, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум болон СССР-эй Министрнүүдэй Совет Таниие захалжа байгаа шэнэ жэлтэй дашарамдуулан халуунаар амаршална!

Алдарта 1958 он дүүрэжэ байна. Агуухэ туйлалтануудай жэл боложо, энэ он арад зоной зүрхэ сэдьхэлдэ үлэхэл. Манай хүсэн түгэлдэр социалистическэ промышленность гүрэнэй түсэбые үлүүлэн дүүргээд, хүсэ ехэтэ завод болон шахтанууд, доменно болон мартеновскэ пеэшэнгүүд, электростанцинууд болон харгы замай магистральнууд ашаглалгада ороо. Бүгэдэ арадай социалистическэ мүрысөөн шэнэ шатада гаража, коммунистическэ ажалай түрүүшын бригаданууд байгуулагдаа. Социалистическэ хүдөө ажахымнай хүсэ ехэтэйгээр хүгжэжэ байна. Арад зоной материальна болон культурна байра байдалынь һайжарба.

Эсэгэ оронойимнай советскэ наука болон техникэ саг үргэлжэдөө хүгжэжэ, шэнэ шэнэ нээлтэ, шэнжэлэлгэнүүдээр олошорно. Бүхы түрүү хүн түрэлтэниие гайхуулан, бүмбэрсэг дэлхэйе тойрон ябагша советскэ гурбадахи, эгээл томо, техническэ талаараа һайнаар түхеэрэгдэһэн хэмэл одон замбуулинаар дабшажа үргэлжэлһөөр. Манай эрдэмтэд, инженернүүд болон хүдэлмэришэд атомай хүсые, радиоэлектроникые, телемеханикые, автоматикые амгалан ажалда үргэнөөр нэбтэрүүлнэ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ социалистическэ лагериин оронуудай агуухэ хани барисаан, ахадүү коммунистическэ болон хүдэлмэришэдэй партинуудай дайшалхы, революционно һаналаа нэгэдэлгэн бүри бэхижээ, хатуужаа. Арадуудай амгалан тайбан, аюулгүй байдалые бэхижүүлгэдэ шэглүүлэгдэһэн Советскэ Союзай гадаадын зоримгой, эдэбхитэй политика бүгэдэндэ мэдэрэгдэжэ, манай социалистическэ Эхэ ороной уласхоорондын нэрэ хүндые бүри үргэбэ. Эб найрамдалай, демократиин болон социализмын хэрэгтэ үнгэрэгшэ жэл шэнэ, гайхамшагта илалтануудые асараа.

Оронойимнай хүндэтэ нүхэд!

Шэнэ, 1959 ондо оробобди. Энэмнай долоон жэлэй түсэбые бэелүүлхын түлөө бүгэдэ арадай тэмсэлэй түрүүшын жэл болохо. Коммунистическэ обществые үргэн далайсатайгаар байгуулжа захалха асари ехэ программые хаража үзөөд, баталха ёһотой Коммунистическэ партиингаа XXI съездэдэ бүхы советскэ арад шэн зоригтойгоор бэлэдхэжэ байна. Ойрын долоон жэл соо манай орон коммунизмын материально-техническэ база байгуулха хэрэгтээ шиидхэхы алхам хэхэ байна. Экономическа, бэеэ хамгаалха хүсэ шадалынь горьтойхоноор хүгжэхэ юм. Тиихэтээ хамта бидэнэр совет арадай улам ургажа байгаа материальна болон соёл гэгээрэлэй эрилтэнүүдые бүри дүүрэнээр, али бүхы талаарнь хангаха аргатай болохобди. Социализмын айхабтар булюу һайн байһаниинь бүри элитээр харагдаха.

Арадуудай хоорондохи амгалан тайбан байдалай, хани барисаанай түлөө, ниитын ондо ондоо ёһо гуримуудай амгалан ёһоор зэргэ оршон байхын, буу зэбсэг түхеэрэлгые болюулхын, атомна, водородно буу зэбсэгүүдые хорихын түлөө Коммунистическэ парти, Советскэ правительство саашадаашье эрид шууд тэмсэхэ юм. Энэ тэмсэлдэ амгалан тайбанай, демократиин хүсэнүүд илажа гараха гэжэ совет хүнүүд этигэжэ, найдажа байна!

Агуухэ Советскэ Социалистическэ Республикануудай Союз — коммунизмын байгуулагдажа байһан орон бүри хүсэтэй, бүри һайхан болог лэ!

Партиин, правительствын болон арад зоной нэгэдэл бүри бэхижэг лэ!

Социалистическэ оронуудай хүсэн түгэлдэр лагерь—эб найрамдалай, демократиин, социализмын найдамтай түшэг тулгуури өөрынгөө зэргэнүүдые бүри нягтаар жагсааг лэ!

Коммунизм байгуулжа байгаа Та нүхэдтэ, бултандатнай энхэ элүүрээр, зол жаргалтайгаар ажаһуухыетнай, ажалдаа, һуралсалдаа, бүхы ажабайдалдаа, ажал-ябуулгадаа амжалта туйлахыетнай хүсэнэбди!

Шэнэ жэлээр, шэнэ жаргалаар, хүндэтэ нүхэдүүд!

КПСС-эй Центральна Комитет **СССР-эй Верховно Соведэй Президиум** **СССР-эй Министрнүүдэй Совет**

Ангарай барилгын начальник нүхэр В. И. ПРЯДКОДО Ангарай барилгын дорпрофсожой түрүүлэгшэ нүхэр И. Н. КОЛПИКОВТО КПСС-эй Эрхүүгэй обкомой секретарь нүхэр Н. С. ЩЕТИНИНДЭ ВЛКСМ-эй Эрхүүгэй обкомой секретарь нүхэр М. И. АРБАТСКИДА

Ангара, Лена мүрэнүүдэй хоорондохи газар нютагуудые түмэр харгынуудтай холбоһон шэнэ шухала замые барижа дүүргээд, саг үргэлжын ашаглалгада үгэһэнтэйнь дашарамдуулан, Тайшет—Лена гэжэ түмэр харгын барилгашадые КПСС-эй Центральна Комитет, СССР-эй Министрнүүдэй Совет халуунаар амаршална. Энэ түмэр зам хадаа Сибириин хойто зүгэй газар дайдын ехэ баялигые һайнаар ашаглаха, дэлхэй дээрэ томо гидроэлектростанцинуудай нэгэн болохо Братска гидроэлектростанциие барилгада элдэб ашаануудые саг үргэлжэ зөөжэ байха арга олгохо, оронойимнай зүүн зүгтэ металлургическа шэнэ база амжалтатайгаар хүгжөөлгэдэ туһалха байна.

Ленинскэ комсомолой путёвкоор барилгада ерэһэн манай гайхамшагта залуушуул шэмэрүүн хүйтэн уларилтай газарта барилгашадай суута коллективэй дунда эрхимээр ажаллажа гараа.

Агуухэ Эхэ оронойнгоо аша туһын тулада Зүүн Сибириин үйлэдбэрилгын хүсые хүгжөөхэ хэрэгтээ ажалай шэнэ амжалтануудые туйлахыень барилгашадта хүсэнэбди.

КПСС-эй Центральна Комитет **СССР-эй Министрнүүдэй Совет**

Ой модоной, саарһанай, модо болбосоруулгын промышленностиин гол шухала продукцинуудые үйлэдбэрилхэ түсэбэй болзорһоо урид дүүргэгдэһэн тухай

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи Центральна Статистическэ управлениин мэдээсэл

КПСС-эй XXI съездын хүндэлэлдэ дэлгэрһэн социалистическэ мүрысөөнэй ашаар ой модоной, саарһанай, модо болбосоруулгын промышленностиин хүдэлмэришэд гол шухала зүйлэй продукцинуудые үйлэдбэрилхэ 1958 оной тогтоогдомол түсэбые болзорһоонь урид дүүргээ. Барилгын модо зөөхэ жэлэй түсэб декабриин 30-да, хюрөөдэһэн модо үйлэдбэрилхэ — декабриин 20-до, саарһа хэхэ—декабриин 19-дэ дүүргэгдээ.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи Центральна Статистическэ управлени.

КПСС-эй ЦК-гэй декабриин Пленумэй хүдэлмэри тухай ном

КПСС-эй Центральна Комитедэй декабриин (1958 он) Пленумэй хүдэлмэри тухай стенографическа бэшэгүүдһээ абажа, гүрэнэй политическэ литературын хэблэл ном гаргаба. Пленум дээрэ нүхэр Хрущевой хэлэһэн «Һүүлэй табан жэл соо хүдөө ажахын хүгжэлтын дүнгүүд ба хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилгэеэ дээшэлүүлхэ саашанхи зорилгонууд» гэһэн элидхэл, нүхэр Н. С. Хрущевой түгэсхэлэй үгэ, нүхэр Н. С. Хрущевой элидхэлээр КПСС-эй ЦК-гэй Пленумэй абаһан тогтоол ном соо оруулагдаа. Мүн Пленумэй заседани дээрэ бүхы хүнүүдэй хэлэһэн үгэнүүд энэ ном соо бии. Элидхэл тушаа үгэ хэлэхэ гэжэ бэшүүлһэн аад, арга боломжын үгы дээрэһээ хэлэжэ шадаагүй хүнүүдэй үгэнүүд ном соо хабсарһан тусхай хуудаһануудта толилогдоо.

Энэ ном олон хэһэгээр хэблэгдээ.

(ТАСС).

КПСС-эй XXI съездын хүндэлэлдэ

Москва. Түб хотымнай үйлсэнүүдтэ «УАЗ-450-д» маркын ашаанай шэнэ автомашинанууд харагдадаг болоо.

Ульяновскын автомобильна завод энэ машиные һалнай олоор бүтээн гаргадаг болобо. Энэ автомобильда 67 мориной хүсэтэй, 4 цилиндртэй двигатель табигданхай юм. Машина 800 килограмм ашаа шэрэхэ хүсэтэй. Автомашинын урдашье, хойтошье мөөрнүүдынь татадаг. Ашаанай энэ шэнэ машина городшье, хүдөөшье нютагуудта үргэнөөр хэрэглэгдэхэ байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «УАЗ-450-д» маркын ашаанай шэнэ автомобиль.

ТАСС-эй фотохронико.

Ажалдаа коммунистическэ ёһоор хандана

Худанай леспромхозойхид эдэ үдэрнүүдтэ улам бүтээсэтэйгээр ажаллажа байна. Эндэхи хэдэ хэдэн мастерска участок, бригаданууд коммунистическэ ажалай бригадануудай нэрэ зэргэтэй болохын түлөө тэмсэжэ эхилэнхэй.

Крантай машиные жолоододог Павел Матвиевский, Артем Нагаев гэгшэдэй, крантай трактор жолоододог Виктор Игумновай бригадынхид коммунистическэ мүрысөөндэ оролсоод, үдэр бүриингөө даалгабариие 150—160 процент дүүргэнэ.

Гурбадахи мастерска участогта хүдэлдэг комплексно бригадынхид ажалаа зүбөөр эмхидхэжэ шадаа. Бригадын бригадирнууд нүхэд Калинин, Дьяченко, Саванюк ажал тухайгаа хөөрэхэдөө бүхы хүдэлмэришэдөө мэргэжэл ехэтэй модо бэлэдхэлшэд болгохо хүсэлэнтэй байһанаа мэдүүлээ. Эдэ бригадынхид коммунистическэ мүрысөөндэ оролсоһонһоо хойшо ажалдаа тад ондоогоор, бүри харюусалгатайгаар хандана.

Б. Сотнич.

ХОНИН АЖАЛАА ХҮГЖӨӨНЭБДИ

Һүүлшын табан жэлэй туршада коммунистнууд, комсомолшууднай колхозойнгоо үйлэдбэриин эгээл харюусалгатай газарнуудта хүдэлмэрилжэ, малшадай ажалые шадамараар эмхидхэн ябуулһанайнь ашаар мал ажалнай түргэн хүгжэжэ, гээгдэлһээ гаража байна.

Колхозоймнай ажахын гол һалбари — хонин ажал олзо доход ехээр үгэдэг болонхой. Жэшээнь, нёдондо жэл ганса ноохонһоо 3.362.000 түхэриг оруулжа, 1953 онойхидо орбол олзо доходыень 12 дахин дээшэлүүлээбди. Хонин ажалһаа ехэ олзо абахын тулада эгээн түрүүн хонидойнгоо тоо толгойе олошоруулха, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ хүдэлмэри ябуулһан байнабди. Мүнөө эдлүүриин газарай 100 гектар бүхэндэ 117 толгой хонидтойбди. Ноохо хайшалалга 3,5 дахин ехэдхэгдээ. Тиихэдэ нарин, нарибтар ноохомнай 4 дахин ехэ абтадаг болоо.

Иимэ амжалта хайшан гээд туйлагдааб гэхэдэ, хонишоднай үнэн сэхээр, оролдосотойгоор ажаллаһан, ажал хүдэлмэридөө түрүү аргануудые, наукын туйлалтануудые шадамараар хэрэглэһэн байна. Мүн колхозой правлени болон партийна организациин зүгһөө абтаһан хэмжээнүүд — малшадай байра байдалые һайжаруулха, үнэн сэхэ ажалайнь түлөө урмашуулха хүдэлмэри эндэ ехэ нүлөө үзүүлээ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Олон хурьга абаһан, ноохо хайшалха түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэн хонишодто жэлдээ 40—50 мянган түхэриг хүрэтэр мүнгэн нэмэлтэ түлбэри болгон үгтэнэ. 1958 ондо колхозой түрүү хонишод, жэшээнь, Надежда Бадмаевагай, Дулма Эрхитуевагай отарын хүн бүхэн 5000—8000 түхэриг нэмэлтэ түлбэри абаһан байна.

Жэл бүри хонидойнгоо үүлтэр һайжаруулжа, һайн шанартай нарин, нарибтар ноохо ехээр хайшалжа байһан хонишод олон болоо. Коммунист Дулгар Рабжинова, хонишод Константин Ухинов, Мария Ильина мүнөө жэл эхэ хонин бүхэнһөө 3,5—4,6 килограмм нарин, нарибтар ноохо хайшалжа, хараалагдаһан түсэбөө 110—130 процент дүүргээ. Тиихэдэ Ц. Елбоновагай, Х. Хуригановагай, Ж. Бадмаевай, Ц. Чимитовагай, О. Очировагай, Л. Бадмаевагай даажа байһан отарануудта хонин бүхэнһөө 5—6,5 килограмм эрхим шанартай ноохон хайшалагдаа.

Ноохо хайшалалгые дээшэлүүлхэ хэрэгтэ хонидые үбэл хурьгалуулха түрүү арга тон ехэ удха шанартай байгаа. Үбэл түрэһэн хурьгадһаа ноохон ехээр абтана, мүн гарзагүй байна. Үнгэрэгшэ намар эхэ хонидной искусственна аргаар, элитнэ хусануудай үрэһөөр ороондо оруулагдаа. Тиин эхэ хониднай булта үбэлэй һарануудта хурьгалха. Манай эндэхи байгаалиин шэрүүн хүйтэн эрхэ байдалда хонидые үбэл хурьгалуулхань тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ юм. Тиимэһээ колхозоймнай правлени, партийна организаци хонин, хурьгадай байха байрада онсо анхарал хандуулна. Мүнөө жэл шэнэ түл бүри олоор абтаха байһые хараадаа абажа. Октябриин һайндэрэй урид хурьгадтай 1800 толгой эхэ хонидой байха 3 байра барижа дүүргээбди.

Мүн малшадай байра байдалые һайжаруулха, үдэр бүри дээшэлжэ байһан культурна эрилтыень хангаха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулагдана. Ганса энэ жэлдэ малшадай байха гушаад шэнэ гэр баригдаа. Тиихэдэ хонишодто 2 культбаза шэнээр баригдажа, ашаглалгада ороо.

Мүнөө манай партийна организаци хонин ажалаа саашадаа бүри хүгжөөжэ, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ зорилго урдаа табиба. Энээнээ ямар аргаар дүүргэхэ байнабибди гэхэдэ, хонидойнгоо тоо толгойе бүри олошоруулхатай хамта, тэдэнээ үдхэн, ута ноохотой, томо хонид болгохо хүдэлмэри үргэнөөр ябуулжа байнабди.

С. Гомбоев, Курумканай аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой партийна организациин секретарь.

Хүгжэлтын замаар...

Иволгын аймагай «3-я пятилетка» колхоз 5—6 жэлэй саада тээ аймаг соогоо эгээл гээгдэнги ажахы байһан юм. Колхознигуудай дунда ажал хүдэлмэриин журам хазагайруулха, хамтын ажалда гарахагүй, городой болон ондоо тээгүүрхи предприятинуудаар ажаллахые зүдхэдэг хүнүүд олон байгаа. Гол шалтагаанииинь юуб гэхэдэ, ажалта үдэртэ өөдтэй талха тараан, мүнгэншье хубаагдадаггүй, оролдоһон ажалынь харюулагдадаггүй һэн.

Партиин Центральна Комитедэй 1953 оной сентябриин пленумэй түүхэтэ тогтоол эндэхи колхознигуудые артелиингээ ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ зоригжуулжа, зохихо эрхэ байдал олгоһон байна.

Тиигэбэшье элдэб шалтагаануудһаа боложо, партиин XX съезд болотор тус колхоз горьтойгоор хүгжэжэ шадаагүй.

1956 ондо КПСС-эй XX съезд боложо, ороной арадай ажахые улам түргэнөөр хүгжөөхэ, совет хүн зоной ажабайдал һайжаруулха тушаа ехэ зорилго табиһан байгаа. Энэ үедэ КПСС-эй Иволгын айкомдо хүдэлмэрилжэ байһан Павел Алексеевич Горбунов партиин уряалаар тус колхоз ерэжэ, түрүүлэгшээр һунгагдаа бэлэй. Түрүүлэгшээр һунгагдаһан түрүүшын үдэрнүүдһээ Павел Алексеевич али нэгэн шухала асуудал шиидхэхэдээ колхозой коммунистнуудта түшэглэжэ, дүй дүршэл ехэтэй хүнүүдээр хөөрэлдэжэ, тэдэнэй һанал бодолые ходоодо хараадаа абажа ажаллаа. Мүн Павел Алексеевич өөрынгөө үүсхэлээр колхознигуудай хамтын болон партийна суглаанууд дээрэ ажахын шухала шухала асуудалнуудые табидаг байгаа. Суглаанууд дээрэ абтаһан шиидхэбэринүүдээ саг болзортонь дүүргэхын тула ехэхэн оролдолго гаргагдажа, үнгэрһэн үе соо колхоздо бии байһан арга боломжонуудые элирүүлжэ, хэрэглэхэ тушаа нилээд хүдэлмэри хэгдээ.

Колхозой партийна эхин организациин ябуулһан эмхидхэлэй болон политическэ хүдэлмэри, мүн түрүүлэгшэ Павел Алексеевич Горбуновой эдэбхи үүсхэл, оролдолго миил талаар ошоогүй, аша үрэнь мүнөө эли тодоор харагдана.

Жэшээлхэдэ, 1956 ондо үнеэн бүриһөө 1220 килограмм һүн һаагдаһан байбал, 1957 оной дүнгөөр үнеэн бүриһөө 1887— килограмм һаагдаа һэн. Түрүүшынгээ амжалтаар урмашан зоригжоһон һаалишад 1958 ондо бүри оролдосотойгоор ажаллажа, бүришье һайн үрэ дүн туйлаһан байна. Жэшээнь, 1958 оной 11 һарын туршада колхозой түрүү һаалишад нүхэд М. Акулова, В. Хлебодарова, А. Хлебодарова, Г. Нигулимова гэгшэд үнеэн бүриһөө 2000 шахуу литр һү һаагаа. Колхоздо һүнэй тоһолиг дунда зэргээр 4,3 процентдэ хүргэгдөө. Гүрэндэ һү худалдаха 1958 оной түсэб 180 процентээр дүүргэгдэбэ. 1955 ондо эдлүүриин газарай 100 гектар бүхэндэ 29 центнер һүн һаагдаһан байбал, мүнөө 80 центнерһээ дээшэ һаагдаха байна. Тиихэдэ мяха, ноохо үйлэдбэрилгэ нилээд дээшэлээ.

Тэрэшэлэн ажал хүдэлмэридөө эрхим амжалта туйлажа, бусадта жэшээ харуулжа, мүрысөө үүсхэжэ байдаг колхозой түрүүшүүл олоороо урган гараа. Жэшээнь, колхозой ахалагша гахайшан Г. К. Хлебодарова 1958 ондо хэзээ хэзээнэйхиһээ олон поршоонхо абаа. Комсомол басаган Тося Токтохоева залуушье һаа, ажалай һайн амжалта туйлана. 1958 ондо 160 гахай таргалуулжа, тус бүриинь 85 килограммһаа үлүү хэмжүүртэйгээр гүрэндэ тушаагаа.

Нёдондо хабар колхоз хүсэ ехэтэ машина, техникэ гүрэнһөө худалдажа абаа. Мүнөө колхоз 5 трактор, 3 комбайн болон 5 сеялкэ, 1 картофелесажалка, бусад хэдэн олон хүдөө ажахын машинанууд, зэр зэмсэгүүд, мүн ашаанай автомашинануудтай болонхой.

Артелиин ажахын хүгжэхэтэй хамта колхознигуудай ажабайдал улам һайжарна. 1956 ондо нэгэ ажалта үдэртэ 2 түхэриг мүнгэн хубаагдаа һэн. 1958 оной дүнгөөр 6 түхэриг хубаагдаха юм.

Мүнөө олонхи колхознигууд шэнэ, һаруул гэр, байшангуудтай болоо. Үнгэрһэн жэл 30 үхибүүдэй байха ясли баригдаад, мүнөө хүдэлмэрилжэ байна. Тиихэдэ колхознигуудай гэрнүүдтэ электрын гал носодог, радио һүүлшын һониниие дуулгажа байдаг. Колхознигууд элдэб олон газетэ, журналнуудые абажа уншана. Колхозой центр болбосон түхэлтэй болгогдоо.

1959—1965 онуудта ороной арадай ажахые хүгжөөхэ даабарита тоонууд тухай КПСС-эй ээлжээтэбэшэ XXI съезд дээрэ нүхэр Н. С. Хрущевой хэхэ элидхэлэй тезисүүдые колхознигууд ехээр һонирхон шудалжа, өөһэдынгөө арга боломжонуудые хараадаа абан, колхозойнгоо ажалые саашадань хүгжөөхэ тушаа хэдэ хэдэн үнэтэ һанамжа, дурадхалнуудые оруулна. Партиин съездын хүндэлэлдэ социалистическэ мүрысөөн үргэнөөр дэлгэржэ, шэнэ шэнэ амжалта туйлагдажа байна.

Тус колхозой һүнэй-товарна фермын залуушуул коммунистическэ ажалай фермын хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

Мүнөө эндэхи колхознигууд малайнгаа үбэлжэлгые үхэл гарзагүйгөөр үнгэргэхын, хабарайнгаа тарилгада эрхимээр бэлэдхэхын түлөө тэмсэжэ байна. Үдэр бүри 8—10 тонно наг шэбхэ поли дээрэ зөөгдэнэ. 1959 ондо кукуруза тариха тусгаар звено байгуулагдаа. Тэрэниие залуу механизатор И. Д. Брянский хүтэлбэрилхэ юм. Энэ звеногойхид гектар бүриһөө 250 центнерһээ доошо бэшэ кукурузын ногоон набша хуряаха уялга абаһан байна.

Энэ колхозойхид партийна эхин организациин хүтэлбэри доро һүүлэй жэлнүүдтэ туйлаһан амжалтаараа һанаагаа амарангүй, ерэхэ долоон жэлэй туршада ажалай үшөөл үндэр амжалта туйлажа, түрэл оронойнгоо экономическа хүсэ шадал улам хүгжөөлсэхэ зорилготойгоор ажаллажа байна.

К. Лубсандоржиев, ВЛКСМ-эй Иволгын айкомой секретарь.

„Асари ехэ түсэбүүдтэе дуратайб"

(В. МАЯКОВСКИЙ)

Үгытэй олоной улаан шуһаяа урадхуулжа байгуулһан шэнэ юртэмсын—хүдэлмэришэн, тараашанай ороной агуу ехэ дуушан Владимир Маяковский аяар хорёод гаран оной үедэ, манай гүрэн дотор ангиин хурса шанга тэмсэлэй орьёлоон соогуур, үргэн ехэ тала дайдаарнай социализмын алтан үрэһэнэй эхилэн таригдажа байха сагта иигэжэ бэшээ бэлэй:

Асари ехэ
түсэбүүдтэе
дуратайб,
Алхасань үргэн —
сажан сажангаар.
Ажалдааш,
байлдаандааш
урматай,
Амадан жагсанабди
улам шангаар...

Тэрэ гэһэнһээ хойшо үнгэрһэн гуша гаран жэлэй турша дотор үргэн дэлюун Эхэ оромнай «үнэн бэеэ бэелжэ», үзэгдөө дуулдаагүй ехээр үнгэ шарайгаа хубилгаба. Шиигтэй зөөлэн хүрьһэндэ сасагдаһан шэнэ байдалай түрүүшын үрэһэд хүнэй нюдэ баясуулма жэгтэй һайхан ургаса үгөө. Тэдэнь—үүлэ тулама хоолойгоороо угаа бааюулһан мантан томо завод, комбинадууд, зайн галаар зулатан бадарһан электростанцинууд, тарган тобир малнуудаа талын уудамаар бэлшээһэн колхоз, совхозууд үбэл зунгүй шэмэжэн байдаг үрэ жэмэстэ сэсэрлигүүд... үшөөшье олон, бүри шухаг зүйлнүүд мүн болоно. Түрьбэлгүй хурдаар түбиие тойрон ниидэгшэ манай Одон хамаг бүхы баялигыемнай хажалан мүнхэлжэ, соло алдарыень суурхуулна.

Энэ ехэ ургасын эзэн — оюун ухаата, уран гарта совет арад туйлаһан амжалтаараа дашуурангүй, үдэрһөө үдэртэ, жэлһээ жэлдэ тогтон торонгүй, урагшаа дабшана. Замдамнай холо бэшэ—коммунизмын гэгээн гэрэлтэ ордон! Хэтэ үнинһөө хойшо хүн түрэлтэнэй һанал сэдьхэлые татадаг эгээл энэ үе саг үльгэрэй далайда бэшэ, харин урдамнай элихэнээр тобойжо харагдана.

Манай түрэл Коммунистическэ партиин хорин нэгэдэхи съезд дээрэ нүхэр Н. С. Хрущевой хэхэ элидхэл соо заагдаһан даабарита тоонууд совет хүн бүхэниие баясуулна. Энэ хадаа бодотоороо коммунизм байгуулха экономическа хараа түсэб мүн болоно бшуу. Ерэхэ долоон жэлэй бэелүүлэгдэһэнэй һүүлээр манай гүрэн социализмын замда ороһон бусад оронуудтай хамта дэлхэйн промышленна продукци үйлэдбэрилгын хахадһаа үлүүе гаргажа, капитализмда орходоо социализмын хэды шэнээн хүсэтэй, булюу һайн байһые яаха аргагүй элеэр гэршэлхэл!

Манай Бурят нютагта хэтэ заяанай ажалша малша суутай, шуумар бэрхэ зон һуудаг. Тэдэнэр эрдэм соёлой, оюун ухаанай мүнхэ гэрэлээр гингүүлэгдэжэ, ямаршье бэрхэшээлһээ гэдэргэ сухарихагүй, эршэ зоригтой, дүй дүршэлтэй болонхой. Байгаалинимнай баялигууд гүнзэгы худагай уһан мэтэ дууһашагүй ехэ, дундаршагүй элбэг ха юм! Саяан уулын саһата мүнгэн дуулганууд дотор үгы юумэн үгыл: алтан болоод элдэб үнгэтэ металлнууд, боксит, графит, эрдэниин шулуун, асбест гэхэ мэтэ...: Галуута Нуурай шулуу нүүрһэн... Кяхта шадархи сланецууд... Нэхы ехэ намаа набшаяа хэдэрһэн хүжэ ногоон ой тайга... Ан гүрөөл:.. Үрэжэлтэ баян таряалан... Үүлтэр һайтай мал адууһан.

Эдэ бүгэдые үрэ ехэтэйгээр ашаглахын тула айхабтар ехэ хүсэн хэрэгтэй. Тиимэһээ түргэн зээрэг гол мүрэнүүдэй эмииг нюрган дээрэ эмээл тохожо, хэды булгижа тангаржа, долгилжо мушхаржа байбашье һаань, зэрлиг хүсыень номгоруулан гартаа абаха шухала байна бшуу. Ушар иимэһээ Сэлэнгэ мүрэн дээрэ Брянска ТЭЦ шэнээр баригдаха, тэрэшэлэн Улан-Удын ТЭЦ, Баян голой, Тимлюйдэхи электростанцинууд заһабарилагдан үргэдхэгдэхэ болоно. Үшөө саашань: Галуута-Нуурай шулуу нүүрһэ ашаглагдажа, зүгөөргүй мантан электростанци бодохо юм.

Долоон жэлэй хугасаа соо арад зоноймнай байдал улам бүри баян дэлгэр, элбэг дэлбэг болохонь лабтай. Хүн зондо шухала хэрэгтэй эд бараанай хэды шэнээн ехэ болохо байһые нэгэ иимэ жэшээ дээрэһээ харамаар. 1965 ондо орон доторнай найман миллиард метр пумаажан бүд, нэгэ миллиард табан зуу миллион метр торгон бүд нэхэгдэхэ, хахад миллиард тоотой арһан гутал гаргагдадаг болохо. Энэ ехэ хэрэгтэ манайшье эндэхи ажалшад өөһэдынгөө хубитые оруулха байна. Хүнгэн промышленностьмнай арбан нэгэ дахин ехэ хэмжээнэй элдэб зүйл үйлэдбэрилхэл! Олон янзын бүдүүд, илангаяа хилгааһан бүд ехээр нэхэгдэдэг болохо.

Хүдөө нютагуудтамнай таряа талханай ургаса дээшэлхэ, малай ашаг шэмэ үгэлгэ бүри ехэ болохо байна. Мяха, тоһо, һү гэхэ зэргын эдеэ хоолой зүйлнүүдые абалга хэдэн дахин дээшэлхэ юм. Үнэхөөрөө «Һүн далай» гэдэг харьялан урдажа,« Сүмбэр уула» мэтэ үндэрөөр хонинsocialiной торгон нооһон обоологдохол!

Партиин хорин нэгэдэхи съезд дээрэ нүхэр Н. С. Хрущевой хэхэ элидхэлэй тезисүүд олон нийтын үргэн ехэ суглаанууд дээрэ хаа хаанагүй айхабтар эдэбхитэйгээр зүбшэн хэлсэгдэжэ байна. Ажахыгаа хайшан гэбэл олзо ехэтэй, оньһото зэбсэг түгэс болгохоб, хүн зоноо баян дэлгэр байдалтай, улам ехэ зол жаргалтай болгохоб гэжэ манай ажалшад тодорхой һанамжануудые оруулна.

Гэгээн гэрэлтэ ерээдүй тээшэ дабшаха бүримнай арад зоной эршэ зориг, эрмэлзэл оролдолго улам шангадажа байна. Ажалдаа шэнээр, коммунистическэ ёһоор хандаха гэһэн уряа доро хүдэлдэг бригадануудай, бүхэли коллективүүдэй тоо үдэрһөө үдэртэ олошорно. Тэдэнэй эгээн эрхимүүдтэнь үндэр дээдэ нэрэ соло олгогдоно.

Нүхэр Хрущевой элидхэлэй тезисүүдые зүбшэн хэлсэжэ байһан колхозой хамтын суглаан дээрэ байлсаха зол хуби намда һаяхан тудаһан байгаа. Тэндэ үгэ хэлэһэн буурал сагаан толгойтой хонишон үбгэн сэдьхэл хүдэлгэмөөр иигэжэ мэдүүлбэ:

— Коммунизм болохо юм гэжэ дуулахадаа, хэзээ нэгэн сагта манай аша гушанарай эдлэхэ хойтын жаргал юм аабза гэжэ һанагша бэлэйбди. Гүрэн соомнай боложо байгаа асари ехэ хубилалтануудаар бодоходо, бидэнэр—аха заха наһатаншье—тэрэ ехэ жаргалые нюдөөрөө хаража, бэсэрээ үзэжэ үрдихэ байнабди. Ядахын сагта үшөө нэгэ хорин жэл ябаһайб гэжэ һанахаар! Жаргалтайшье, һайханшье үе байна даа...

Манай арад зон иигэжэ «асари ехэ түсэбүүдтэе дуратай» байһанаа үгөөрөө хэлэхэһээ гадна, тэрэниие бэелүүлхын хойноһоо үдэр бүри «унаһан малгайгаа абангүйгөөр», шэн зоригтойгоор, үнэхөөрөө баатарлигаар ажаллажа байнал. Энээнэйнь хэзээдэшье илалтаар дүүрэхэ байһаниинь дамжаггүй.

Ч. Намжилов.

Коммунистнууд түрүү зэргэдэ

1958 оной туршада манай колхозой малай тоо толгой олошоржо, ашаг шэмэнь нилээд дээшэлбэ. Гүрэндэ һү худалдаха түсэб октябриин 15-да дүүргэгдэжэ, жэлэй дүүрэтэр үшөө табяад мянган литр худалдагдаба. Гүрэндөө нооһо худалдаха жэлэйнгээ түсэб 150 процент дүүргээбди. 70 центнерын орондо 92 центнер нооһон худалдагдаа. Мяха абалгааршье амжалта туйлагдаа.

Ажалай амжалта туйлаха хэрэгтэ колхозой коммунистнуудай үүргэ нилээд дээшэлээ.

Манай коммунистнууд малай үбэлжэлгэдэ ехэ анхаралаа табина. Энэ асуудалые өөһэдынгөө суглаан дээрэ зүбшэн хэлсээд, тодорхой тогтоол гаргаа һэн. Тэрэнээ бэелүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри хэжэ байна.

Жэшээлхэдэ, хоёрдохи комплексно бригадын үбэлэй түл абаха отара дээрэ хурьгадай байра түргэнөөр баригдаа. Мүнөө энэ отара дээрэ түл дулаан, һайн байрада, гарзагүйгөөр абтажа байна. Мүн энэ бригадада 40 толгой үнеэдэй байра баригдаба.

Малай үбэлжэлгын үедэ олон коммунистнууд гүүртэ, отарануудта ажаллахаар нэмэн эльгээгдээ. Коммунистнууд Пантелеев—хоёрдохи бригадын бригадирай туһалагша, Ткачев—гурбадахи бригадын бригадирай туһалагша, Куприянов, Дубданова гэгшэд малшадаар хүдэлмэрилхөөр ошоо. Мүнөө колхозой коммунистнуудай хахадынь мал ажал дээрэ хүдэлжэ, бусадта жэшээ харуулна.

Һаяхан болоһон малшадай суглаан дээрэ манай һаалишад, хонишод, гахайшад партиин ээлжээтэбэшэ XXI съездые ажалай бэлэгүүдтэйгээр угтахын түлөө шэнэ уялга абаа. Эдэ уялганууднай заатагүй дүүргэгдэхэ гэжэ бидэ лаб найданабди.

И. Новокрещенных,

Бичурын аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхозой партийна эхин организациин секретарь.

НҮХЭД МАЛШАД! ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ ТҮРҮҮШЫН ҮДЭРҺӨӨ ОРОЛДОСОТОЙГООР ХҮДЭЛЖЭ, МАЛАЙНГАА АШАГ ШЭМЫЕ ДЭЭШЭЛҮҮЛЭЕ

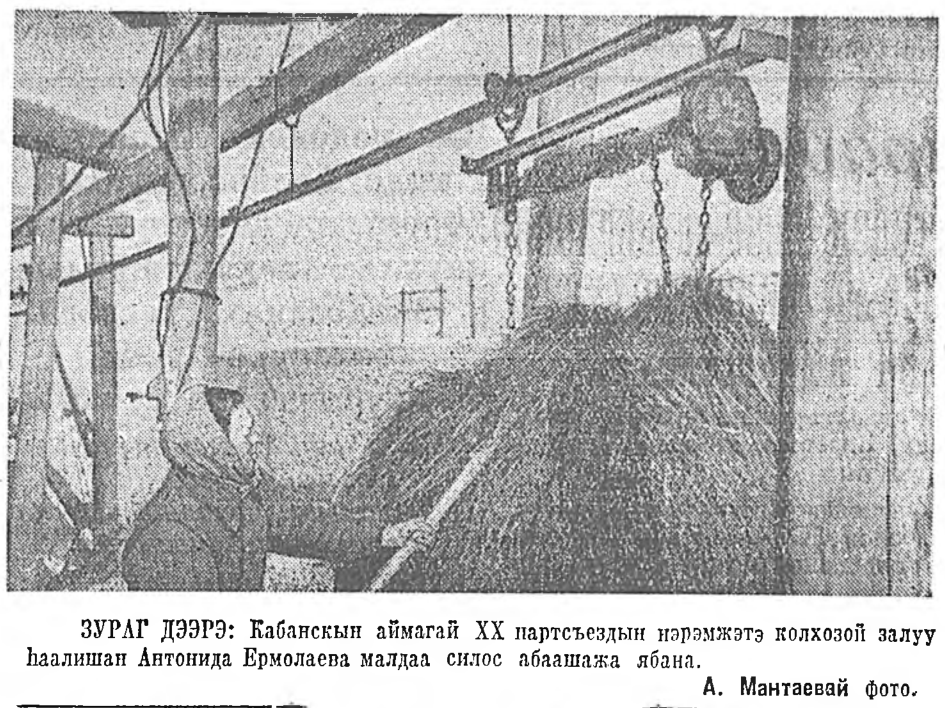

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Кабанскын аймагай XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой залуу һаалишан Антонида Ермолаева малдаа силос абаашажа ябана.

А. Мантаевай фото.

Зохихо хэмжээ абахаар болоо

Үбэлэй сагта һү бүри ехээр абахын, малаа тобир тарганаар ондо оруулхын тулада тэдэниие дулаан байрада байлгажа, ханалгатай һайнаар харууһалха, эдеэлүүлхэ хэрэгтэй гэжэ хэндэшье мэдээжэ ха юм.

Теэд Кударын аймагай Шараголой сомоной Ранжуровай нэрэмжэтэ колхозойхид энэ шухала асуудалда анхаралаа табяагүй дээрэһээ нийтынгээ малай үбэлжэлгые бэлэдхэл муутайгаар эхилээд, тон эмхигүйгөөр ябуулна.

Жэшээлхэдэ, артелиин 2-дохи комплексно бригадын (бригадирынь нүхэр А. Игумнов) һаалиин фермын үнеэд хана хаяаһаа дулаалагдаагүй, уйтан, задагай муу дал соо үбэлжэжэ байнхай. Һүниндөө малынь энэ дал соогоо багтангүй, олонхинь газаа, сэгээн саһан дээрэ хононо. Гадна эндэхид малайнгаа хорёо соо үбһэ тэжээлэй хобто (кормушка) түхеэрээ нэрэтэй болоо. Теэд тэрэнээ тон таарамжагүй муугаар, хайша хэрэгээр хэһэниинь мал эдеэлхэдээ түрисэлдөөд, хашалдаад, һүни бүри гурба — дүрбөөрөө хобто соогоо унажа үеэдэшэһэн ушар үзэгдэнэ. Тиимэһээ харуулшад үеэдэжэ унаһан үнеэдые бодхоохо гэжэ һүниндөө хүнүүдые суглуулжа ябадаг байна.

Һаамхай үнеэд үдэшэ үглөөнь үбһэ эдеэд, үдэрынь бэлшээридэ гаргагдажа, хагданда ябаа нэрэтэй, саһа зайжа үнжэдэг. Мүн эндэ үхэр малынь үдэртөө хүсэд уһалагдадаггүй шахуу. Һүнинь газаа хоножо,үдэрынь үбһэ тэжээл эдингүй, хагданда ябаһан малынь үдэр бүри туража, муудажа байнхай. Хүйтэрһэнһөө хойшо һаамхай үнеэд һү шэмэеэ ехээр татажа, сүүдхэдээ үнеэн бүриһөө оройдоол 2—3 литр һүн һаагдана. Гадна үбэлжэлгын эхилһээр колхозой зарим тугал, бурууньүхэжэ захалаа. Үнгэрэгшэ хабар тугалшан нүхэр Шангинада 15 тугал даалгагдажа үгтэһэн байгаа. Эхилхэһээ хойшо тэдэнь муугаар харууһалагдажа, олонхинь гарзалаад, мүнөө миил хоёрынь үлэнхэй. Иимэ харюусалгагүй, муу ажал хаража байгаад, колхозой зоотехник А. Игумнова, ветфельдшер Л. Левин ямаршье хэмжээ абаагүй. Тус колхоздо 1958 оной эхинһээ хойшо ехэнхидээ харууһалга, эдеэлүүлгын мууһаа 1422 толгой элдэб мал гарза хоролтодо ороо. Теэд үбэлэй хүйхэр шанга хүйтэнэй заха үзүүрэй һаял үзэгдэжэ байхада үхэжэ, гарзалжа байһан малынь яажа ондо орохо юм? Малай тэбээрхэ, һайжарха хүхэ ногооной хаһа болотор үшөө 200 гаран хоног байна бшуу.

Колхозой хүтэлбэрилэгшэд, түрүүлэгшэ нүхэр А. Сороковиков, партийна эхин организациин секретарь нүхэр Н. Якимов малай үбэлжэлгын эдэ бүхы дутуу дундануудые мэдэжэ байгаад, тэдэниие усадхаха, хүдэлмэреэ зүбөөр эмхидхэхэ тушаа юушье хэнэгүй.

Үнгэрэгшэ зундаа артельдэ малай эдихэ үбһэ, һолоомо яһала горьтойгоор бэлэдхэгдэһэн байгаа. Теэд тэрэнээ гүүртэ, фермэдэ хүсэд хубаарилангүй, хайша хэрэгээр, гамгүйгөөр гаргашалжа байнхай. Үбэлжэлгын эхилһээр үхэр малда нилээд ехэ үбһэ тэжээл эдюулэгдэһэн болобошье, тэрэнээ эмхи гуримгүйгөөр гаргашалһан дээрэһээнь ямаршье ашаг үрэ гараагүй. Үбһэ һолоомоншье ехээр хорожо, үхэр малыншье туража байнхай.

КПСС-эй айком болон аймгүйсэдком энэ колхозой малай үбэлжэлгэдэ тохёолдоһон иимэ шахардуу бэрхэтэй байдалһаа тобшолол хэжэ, нийтын адуу малай харууһалга, эдеэлүүлгые эрид һайжаруулха тушаа колхозой хүтэлбэрилэгшэдэй үмэнэ шанга эрилтэ табиха зэргэтэй.

Д. Бадмаев.

Түрүүшүүлэй нэгэн

«Коммунизм» колхозой ажахын гол һалбаринь хонин ажал юм. Һүүлэй 4—5 жэлэй туршада эндэ хонидой үүлтэр һайжаруулха, һайн шанартай нооһо ехээр абадаг болохо тушаа горьтой хүдэлмэри хэгдээ. Артельдэ мүнөө хамтадаа 25 мянгаад толгой хонин бии. Тэдэнэй хахадһаа һураггүй олонхинь нарин, нарибтар нооһотой болонхой.

Колхозойнгоо хонин һүрэгые улам олошоруулхын, үүлтэрыень һайжаруулхын түлөө олон жэлдэ оролдосотой һайнаар, үнэн сэхээр хүдэлһэн, дүршэл ехэтэй, түрүү хонишод эндэ олон. Артельдэ арбаад шахуу жэлдэ хонишоноор ажаллаһан Лубсан-Нима Дамбеевич Митаповые тэдэнэй дунда нэрлэмээр.

Нүхэр Митапов бүхы хүсэл оролдолго, мэргэжэл шадабаряа гарган ажаллажа, отарынгаа эрье хонидые жэлһээ жэлдэ нэгэшье гарза хоролтогүйгөөр, шадал тамир һайнтайгаар ондо оруулжа, нооһо ехээр хайшалдаг эрхим түрүү хонишон гэжэ нютагтаа үниннэй алдаршанхай. Лубсан-Нима Дамбеевич Читын областиин хонишодой дүршэлөөр дээрээ хушалтагүй, хажуу ханаһаа һайса дулаалагдаһан хотондо 1955 онһоо хойшо хонидоо үбэлжүүлдэг болонхой. Хонидые иигэжэ үбэлжүүлхэдэ таарамжатай зохид байһыень ажалайнь дүн гэршэлэн харуулна. Жэшээнь, 4—5 жэлэй саана эндэхид хонин бүриһөө оройдоо 1,5—2 килограмм нооһо хайшалдаг һаа, мүнөө 3—4 килограмм нооһо абадаг болоо.

— Хонин гээшэмнай дороһоо, хажуу тээһээ дааргагүйл һаа, үбэлэй ямаршье хүйтэндэ дээрээ хушалтагүй байрада үбэлжэхэдөө ядахагүй байна. Тиимэһээ илангаяа эрье хонидые дээрээ хушалтагүй, имагтал хажуу тээһээ бүтүү, хаяа хасабшаһаа дулаалагдаһан үндэр ханатай байрада үбэлжүүлхэдэ нооһониинь һураггүй үдхэн, утааршье ургаһан байдаг. Гадна абтаһан нооһоной өөрынь үнэ сэншье нилээд химда болодог ха юм,—гэжэ хонишон нүхэр Митапов хөөрэдэг.

Эдэ үдэрнүүдтэ Лубсан-Нима Дамбеевич өөрынгөө хани нүхэр Хандажабтай 900 шахуу эрье хонидые хагда ногоогоор, уһаар элбэг бэлшээритэй, нэмэри зохид Булаг гэжэ газарта үбэлжүүлжэ байна. Эндэхид 1958 ондо отарынгаа эрье хонин бүриһөө дунда зэргээр 3,5 килограмм нооһо хайшалжа тушаагаа һэн.

Партиингаа ээлжээтэбэшэ XXI съездые нэрэтэй солотойгоор угтахын түлөө нүхэр Митапов мүнөө үбһэ тэжээлэй дутамагшье һаа, тэрэнээ зүбөөр хубаарилан, хонидоо үдэшэ үглөөниинь хооллуулаад, һайн хагдатай бэлшээридэ ханалгатай һайнаар адуулжа байнхай.

Г. Угрюмов.

Зэдэ.

Ленинскэ национальна политикын илалта

Дэлхэйн оронуудай элдэб үндэһэ яһатан ахадүү арадуудай эбтэ бүлэ бологшо Советскэ Союзда анхаралаа хандуулна. СССР-эй хүгжэлтын дүнгүүдые, холын хараата түсэбүүдыень дуулахадаа, бүмбэрсэг дэлхэйн олон түмэн зон тон ехээр гайхадаг.

Советскэ олонациональна гүрэнэй дэбжэхэтэй хамта ахадүү советскэ республикануудай экономико болон соёл культурань нэгэн доро хүгжэлсэжэ байдаг.

Мүнөө үеын эрхим һайн промышленность бүхы республикануудта хүгжэнэ. Элдэб баян түүхэй эд, түлишэ болон электроэнерги ашаглагдана. Промышленна продукци түргэнөөр ехэ болоно. Украинада мүнөө үедэ гаргагдажа байгаа шэрэм, түмэрэй руда, сахар гэхэ мэтые хүн бүхэндэ хубаагаа һаа, США-дахи хүн бүхэнэй хүртэсэдэ орходоо дээшэ гараха юм. Совет засагай үедэ томо промышленностиин продукци Дунда Азиин республикануудта, Казахстанда — 50 дахин, Закавказиин республинуудта — 30 дахин, Прибалтикын республикануудта (1940 оноймхитой сасуулбал) — 9,5 дахин ехэ болоһон байна.

Советскэ республикануудай хүдөө ажахыншье дэбжэжэ байнхай. Ороноймнай зүүн районуудта шэнэ, боро газар ехээр хахалагдан, ашаглалгада оруулагдажа, таряа талхан элбэгээр абтаа. Жэшээлхэдэ, Казахстанай колхозууд болон совхозууд шэнэ, боро газар элдүүрилхын урда тээхи эгээн һайн ургасатай жэлдэ орходоо 9 дахин ехэ товарна орооһо таряа мүнөө жэл ургуулжа хүряаба. Энэ хадаа хүдөө ажахые хүсэтэ ехээр хүгжөөхын тула парти, правительствын абажа байһан хэмжээнүүдэй аша үрэнь мүн.

Олон тоото элдэб һургуулинууд, эрдэм-шэнжэлэлгын зурганууд, соёл гэгээрэлэй гуламтанууд хүдэлжэ байдаг, интеллигенциин олон тоото кадрнууд үрган дэбжээ. Арадай гэгээрэлэй амжалтань илангаяа ехэ юм. Жэшээлхэдэ, Узбекскэ ССР-тэ мүнөө 1 миллион 340 мянга гаран хүн һуралсадаг. Харин тиихэдэ 1914 ондо оройдоо 17 мянга гаран хүн һуралсажа байһан юм.

Эдэ бүгэдэмнай КПСС-эй ленинскэ национальна политикын аша үрэ, манай ороной арадуудай нягта барисаанай, харилсан туһалалсалгын аша үрэ, ахадүү республикануудта агуу ехэ ород арадай үзүүлһэн айхабтар ехэ туһаламжын аша үрэ мүн.

КПСС-эй хоридохи съездын түүхэтэ шиидхэбэринүүд Советскэ олонациональна гүрэнэй дам саашанхи хүгжэлтэдэ тусгаар ехэ үүргэ дүүргээ. Советскэ республикануудай эрхыень үргэдхэһэн, тэдэ республикануудта арадай ажахын соведүүдые байгуулһан, СССР-эй Верховно Соведэй Национальностьнуудай Соведэй экономическа комиссиие байгуулһан, ондоошье шухала хэмжээнүүдые бэелүүлһэн ушар СССР-эй арадай экономико болон соёл культурын бурьялма ехээр бадаран хүгжэхэдэнь угаа туһатай байна.

Советскэ обществын хүгжэлтын зориг бадаруулагша хүсэнүүдэй, тэрэ хүгжэлтын гурим ёһонуудай нэгэниинь юун гээшэб гэхэдэ, СССР-эй арадуудай хани барисаан, хамта ажаллалга, харилсан туһалалсалга мүн. Үйлэдбэрилгынгөө хүсэнүүдые нютаг нютагай эрхэ байдалда тааруулан хүгжөөхэ, ажалай хубаарилгые зүбөөр тааруулха, байгаалиингаа баялигые ашаглахадаа, ахадүүгэй харилсаанай гуримаар экономико болон соёл культураа, эрдэм наука болон техникээ хүгжөөхэ гэһэн эрилтэ хадаа совет арадай ажахын түсэбэй тон шухала эрилтэнүүдэй нэгэниинь юм. ГОЭЛРО-гэй ленинскэ түсэб Центральна Россиһаа гадна, мүн Украина, Белорусси, Кавказ, Туркестан болон Сибириин экономикые һэргээн дэбжээхэ замые тодорхойлһон байгаа. Гайхамшаг советскэ табанжэлнүүд урдын гээгдэнги арадуудые социализмын хэмдэ хүрэтэр урагшань дабшуулаад, тэдээнэй ажахы болон соёл культурын һалбаран бадарха арга боломжо бии болгоһон байна. 1959—1965 онуудта СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ даабарита тоонууд тухай КПСС-эй XXI съезд дээрэ Н. С. Хрущевой хэхэ элидхэлэй тезисүүд дотор иигэжэ тэмдэглэгдэнэ:

«СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ түсэбүүдые зохёоходоо, Коммунистическэ парти ленинскэ национальна политикые хүтэлбэри болгодог, экономическа эгээн ехэ ашаг туйлаха, бүхы союзна республикануудай экономикые дэбжүүлхэ зорилгоор ороной газар дээрэ үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые зүбөөр хубаарилан табиха байһые хараадаа абадаг юм». 1959—1965 онуудта СССР-эй арадай ажахын хүгжэлтын даабарита тоонууд энээниие эли тодоор гэршэлнэ. Советскэ Союзай, ахадүү бүхы республикануудай ажахын болон соёлой байгуулалтын агуу ехэ хараа түсэбүүд тэдэ тоонууд дотор хараалагданхай. Энэ талаар абажа харабал, союзна республикануудта хамаатай даабарита тоонууд ленинскэ национальна политикын бодото дээрээ бэелжэ байһые гэршэлнэ.

Российска Федерациин, Украинын, Белоруссиин, Прибалтикын, Закавказиин, Дунда Азиин Советскэ республикануудай, Казахстанай арадай ажахыда ерэхэ долоон жэлэй түсэбөөр эрид хүгжэлтэ туйлаха гэжэ хараалагдана. Тэдэнэр коммунизмын материально-техническэ база байгуулха нийтэ хэрэгтэ өөһэдынгөө хубитые оруулха уялгатай юм.

Сибириин автономно республиканууд болон областьнууд ерэхэ долоон жэл соо ажахынгаа, соёл культурынгаа талаар ехээр хүгжэхэ. Тэдэнэй тоодо Яхад, Бурят, Тува, Хакас, Горно Алтай оролсоно. Сибириин үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй айхабтар ехэ хэмжээгээршье, түргэнөөршье хүгжэхэдэнь тэдэ республиканууд болон областьнууд тон ехээр дээшээ дэбжэхэ. Яхадай АССР-тэ алмаз олзоборилгоор дэлхэй дээрэ тон томо үйлэдбэри эмхидхэгдэхэ, түмэрэй руда, байгаалиин бусад нөөсэнүүд ашаглагдажа эхилээ. Долоон жэл соо Бурядай АССР-тэ промышленностиин валовой продукци 2,5 дахин, тэрэ тоодо үйлэдбэриин зэбсэг хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгэ 3 дахин, шулуун нүүрһэ малталга 3 үлүүтэй дахин, электрын хүсэ үйлэдбэрилгэ 10 дахин ехэ болохо, мүн вольфрам, молибден гэхэ мэтэ һураггүй ехээр абтадаг болохо. Түгнын нүүрһэнэй малталга эхилхэ, Гусиноозерск хотодо теплоэлектростанци баригдаха юм. Республикын хүдөө ажахы иимээр хүгжэхэ байна: 2,5 дахин ехэ мяхан, 2,3 дахин ехэ һүн, 3 дахин ехэ нооһон абтаха байна. Хонидой тоо толгой миллион хахадаар олон болохо. Республикын колхозууд болон совхозууд долоон жэлэй һүүл багаар имагтал нарин нооһо гүрэндөө тушаадаг болохоор хараалагдана. Тарилгын талмай нилээд үргэдхэгдэхэ. Жэшээлбэл, орооһото культурануудай тарилгын талмай 30 процентээр, тэжээлэй культурануудай тарилгын талмай 85 процентээр үргэдхэгдэхэ, 200 мянга гаран гектар шэнэ, боро газар ашаглагдаха байна.

Долоон жэлэй түсэбөөр арадай гэгээрэл, эрдэм наука болон соёл культурые хүгжөөхэ ехэхэн хэмжээ-ябуулганууд хараалагдана. Ажабайдалтай һургуулиин барисаае бэхижүүлхэ, арадай гэгээрэлые саашань хүгжөөхэ тухай СССР-эй Верховно Соведэй һаяхан баталан абаһан Хуули ороноймнай бүхы үндэһэ яһатанай гэгээрэл болбосоролые дээшэлүүлхын тула тон ехэ анхарал оролдолго гаргагдажа байдагыень гэршэлнэ.

Долоон жэлэй түсэбэй бэелхэдэнь СССР-эй арадуудай материальна болон соёл культурын хэмжээн бүри ехээр дээшэлхэ байна.

КПСС-эй табиһан агуу ехэ зорилгонууд олонациональна социалистическэ культурые бүхы хэмжээгээр дээшэлүүлхэ, ажалшан нийтын коммунистическэ оюун мэдэрэлые дээшэлүүлхэ, буржуазна үзэл бодолой үлэгдэлнүүдтэ эсэргүүгээр олониитэ зониие хүмүүжүүлхэ, тон ехэ эмхи журамтай байха үзэлөөр тэдэниие хүмүүжүүлхэ эрилтэ табина.

Коммунистическэ үргэн ехэ байгуулалтын программа бологшо 1959—1965 онуудта СССР-эй арадай ажахын хүгжэлтын даабарита тоонуудые манай ороной арадууд өөһэдынгөө арюун нангин, шухала хэрэг гэжэ тоолоод, угаа баясхалантайгаар угтан абаа. Ажалшадай эдэбхи үүсхэлынь дээшэлжэ байна. Москва, Ленинград, Магнитогорск, Азербайджан, Украина болон Белоруссиин залуушуулай патриотическа үүсхэлээр мүрысөөнэй шэнэ, дээдэ зэргын формо—коммунистическэ бригаданууд, цехүүд бии болоһон байна. «Куммунистическээр һураха, ажаллаха, ажаһууха» гэһэн уряа олон түмэн ажалшадай ажабайдалай гуримынь боложо байна. Коммунистическэ ажалай бригада, цех болон фермэнүүд бүхы республикануудтамнай бии болоод, улам бүри олошоржо байнхай.

1959—1965 онуудта СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ даабарита тоонууд хадаа капитализмда орходоо социализмын булюу һайн байһыень дахин шэнээр баталан харуулна. Хилын саанахи манай ханинар долоон жэлэй түсэбые «коммунизм тээшэ асари томо алхам», «бүхы дэлхэй дээрэ найдабаритай эб найрамдал дурадхаһан ябадал» гэхэ мэтээр тооложо, тон үндэрөөр сэгнэнэ.

Советскэ Союз хадаа дэлхэйн социализмын системын хүсэн түгэс хэрэм мүн. СССР дотор коммунистическэ үргэн байгуулалтын программын бэелүүлэгдэхэдэ энэнь арадай демократиин ахадүү оронуудта социализм байгуулгадань угаа һайнаар нүлөөлхэ, эб найрамдалай, демократиин, социализмын хүсэнүүдэй бэхижэхэдэ хүсэтэ нүлөө үзүүлхэ байна.

Б. САНЖИЕВ,

түүхын эрдэмэй кандидат.

Уран зохёолой хуудаһан

МАО ЦЗЭ-ДУН

САҺАН

Мүльһэн, саһан.
Мүльһөөр хушаатайл мянга шахуу ли,
Саһан дооро арбаад мянган ли—дүлии.
Хитадай Суута Ханаһаа урагша—хойшоо
Хизааргүй дайда саһаар хушагдан нойрсоо.
Хуанхэ тогтоо. Эрьенүүдээрнь, ханатан,
Эреэлжэ, годирно залгаа хаданууд—мантан.
Гүйлдэжэ ябаһан заануудай нюрга намда
Гүрдэгэр хаданууд һануулаа тойроод эндэ.
Сэнхир үдэртэ
Сагаан, ягаан үнгэнүүд нюдэ һаргаан —
Сэгнэшэгүй һайхан.
Олоншог мэдээжэ баатарнуудай сэдьхэл һанаан
Орон нютагтаа обтожо хайладаг байһан.
Гансал гасалан—эртэ урдын хаашуул:
Цинь сагай Хуан, хань үеын У-хаан хоёрой
Зүрхэн сооһоо дуунай эхин соробхёогүй.
Тан үеын хаан Тайцзун,
Сун сагай хаан Тайцзу гэгшэдэй сэдьхэл соо
Уралал һайхан утаһан хомор байгаа юм.
Хуби заяанай эрхэ монсог Чингис хаан
Хурдан бүргэд харбадагаараа суурхаа.
Хуушан сагшье зуунжэлнүүдэй хадаар дарагдаа.
Бодото баатараа бэдэрхэмнай гээ хадаа —
Мүнөөнэй үеые анхарагты бултадаа.

Н. Дамдинов оршуулба.

ТАРВА

Сүхэ Баатарай зандан ташуур

Хүрин зандан ташуур,
Хүнэй дуратай ташуур шуу!
Хүсэтэ жанжан эзэмшээд,
Нэрэдэ гараһан ташуур шуу.

Уран Монголой ташуур шуу.
Мохошогүй жанжан Сүхэ Баатарай
Монгол хүнэй хэһэн,
Барижа ябаһан ташуур шуу!

Мүнөөдэр бидэнэй эдэлһэн
Мүнхэ жаргалай эхиинь
Үнгэтэй энэ ташуур соо
Хадагалагдажа ябаа һэн удаан.

Алдарта жанжан баатарай
Арюун гарта адхагдаад,
Арад зоной хэрэгээр
Москва ошолсоһон ташуур шуу.

Зоблондо дарагдаһан арадай
Гуниг уйдхарые тараалсажа,
Зохид түгэлдэр байдалда
Хубияа хүргэһэн ташуур шуу.

В. Петонов бурядшалба.

Темиркул УМЕТАЛИЕВ

киргиз поэт

Киргиз хүнэй зүрхэн

Сээжэ соомни киргиз хүнэй зүрхэн —
Сэбэр дураар унтаршагүй зүрхэн,
Үлүү юумэндэ һузалхагүй зүрхэн,
Үнэн хэрэгтэ урбахагүй зүрхэн
Үлтэг һайхаар сохилнол лүгшэн.
Умарюун соомни совет хүнэй зүрхэн —
Ород арадай дүү хүнэй зүрхэн,
Түбһэн юумэндэ тунхаришагүй зүрхэн,
Түрэл гаралаа алдахагүй зүрхэн,
Түбшэн батаар сохилнол лүгшэн.
Сээжэ соомни киргиз хүнэй зүрхэн—
Сэн бунда дарагдахагүй зүрхэн,
Эхэ орондоо инаг халуун зүрхэн,
Эрлиг дайсадта зэбүүн хүйтэн зүрхэн
Эрид шангаар сохилнол лүгшэн.

Цэдэн Галсанов оршуулба.

Чимит-Рэгзэн НАМЖИЛОВ

Алишье зүгтэ нүхэдтэйб

(Ташкент хотын дэбтэрһээ)

Нюдөө аняад,
алишье тээшээ
аянда гараа һаа,
Нюсэгэн талада,
бүтүү тайгын оёорто
хосорон һалахагүйб.
Нютаг оронуудай
алтан дэлхэйдэ
хэды олохоншье һаа,
Нүхэд ханинараа
хаанашье байбалынь
бэдэрэн олохоб.
Тэдээнэй үүдэ руу
сэб сэхээр
дахуулжа ошоһон
Тэгшэхэн замай
үгышье һаа
төөреэд ехыл бусахаб!
Тэмээн хамбыда,
тэргэтэй,
моритой хүнүүдээр ябалсан,
Тэмтэрэн барин
ябга нюсэгөөршье
урагшаа зүдхэхэб.
Оёоргүй далайе
холоһоо гүйжэ
эршэдэн харайгаад,
Огторгой тулаһан
орьёл үндэрые
алхаад гарахаб.
Уужам талын,
ой тайгын жэмэсээр
ундаа харяагаад,
Ушарһан уладһаа
харгы һурагшалан
заалган саашалхаб.
— Хаанаһаа ябаһан,
юун хүмшн, — гээд
мүшхэхэл одоо.
Харюу үгэжэ,
хөөрэлдэн ойлголсохо
аргаа бэдэрхэб.
Хариин хэлэ
шудалаагүйдөө
үбсүүгээ шааха хожомдоо!
Хамаг хүнэй
хадуужа абаһан
гансахан лэ үгэ хэлэхэб.
Табин найман оной
урин шарайтай
намарай үе...
Ташкент хотын
сууряа тараагүй
нютаг байха аал?!
— Тэндэ манайхинһаа
тиимэ хүн байлсаа һэмнай,
ябая,
Тээ тэрэ
зохёолшымнай гэрынь,— гээд
хургаараа заахал.
Үнэн нүхэртөө
үдэр һүнишье,
уряалтай үгыгөөршье ерэхэб!
Үүдыень сэлихэдэм
ухаа мэдээ алдан
угтахыень мэдэнэб.
Үшөө дээрэһээнь:
— Юундэ гансаараа
сохижо ерэбэш, нүхэр,
Үхибүүд,
эхэнэршни,
үбгэн баабайш алин бэ,— гэхэл.
Халуун уулзалгын һүүлээр:
«Һониноо хөөрэ»
гээд баалахал даа...
Хамаг сэдьхэлээ нээжэ
урин үгөөр
аалихан эхилхэб.
Хари холын газар
хаанашье ошоод
иигэжэ һуухадаа
Харгынгаа гол шэглэлые
алдаагүйгөө лабаар
өөрөө мэдэхэб.

Москва. РСФСР-эй уран зохёолшодой түрүүшын съезд. (Баруун гарһаа) М. Шолохов, Х. Намсараев, Ц. Жимбиев. ТАСС-эй фотохронико.

Алексей БАДАЕВ

ШҮЛЭГШЭ-СОЛДАТ

Хүлэрһэн бэемнай хубсаһандаа няалданхай,
Хайрама элһые сабхинуудаараа тамгалан,
Гүйлдэнэбди гурбадахяа, «Ура!» хашхаранхай,
Гүбээгэй оройдохи «бэхижүүлгы» добтолон.
Хэды хүндэш һаа һуралсажа ябахадамнай,
Хүнгэн байха гээд мэдэнэбди дайнда.
Махоркоо бааюулан, амарна ротомнай,
Модон дор һуугаад. Энээхэн һамбаанда
Уршынхай дэбтэрээ гаргаад үбэрһөө
Удангүй нэгэмнай холодоод бүгэдэнһөө,
Бодолгото болонхой, юушьеб даа шэбшэнэ—
«Бү шууягты, нүхэрнай шүлэг бэшэнэ!»
Амаралтын үдэр гү, али хэшээлэй һүүлээр
Арһан бүмбэгэ намнажа гүйлдэхэдэмнай,
Дүхэриглэн һуугаад үдэшын бүрүүлээр
Дүтынгөө хүнүүды һанаха үедэмнай,
Шатар наадажа гү, али бэшэг бэрияд,
Шэмээгүй һуухадамнай харюу бэшэжэ,
Тосхондо ошохоёо табилга абаад,
Тухагүй байхадамнай, хубсаһаа сэбэрлэжэ,
Уршынхай дэбтэрээ гаргаад үбэрһөө
Удангүй нэгэмнай холодоод бүгэдэнһөө,
Бодолгото болонхой, юушьеб даа шэбшэнэ—
«Бү шууягты, нүхэрнай шүлэг бэшэнэ!»
Ехэхэн удха бии энээхэн үгэнүүдтэ—
Ёното нүхэсэлэй омогорхол, найдал...
Шүлэгшэ нүхэрэймнай хяһуурхан мүрнүүдтэ
Шэрүүншье заримдаа, солдадай байдал:
Мэргэжэлэй орьёл өөдэ тэсэмгэй дабшалга,
Мүнхэ аршаандал тунгалаг дуран,
Бэрхэшээлнүүдые дабалга, даруу баатаршалга,
Олохот шүлэгүүд соонь, олдохо баран...
Зохёолдонь дутагдалшье ушаржа болохо.
Залуул даа үшөө, мэргэжэхэнь дамжаггүй.
Зүрхэндөө түрүүлһэн дуунуудтань сохом
Забаахан, нялуухан үгэнүүд байхагүй...
Бэлиг, шадабаряараа ротодоо хүндэтэй,
Баярлалсан, абирталсан сугтаа бидэнтэй
Харуулда зогсоно, адхаад автомат,
Хонгёо хоолойтой шүлэгшэ—солдат!

ЭМШЭ БАГША

(ОНТОХОН)

Эртэ урда сагта һэн ха. Анхандаа хубараг байһан нэгэ хүн тэнэжэ ябаһаар манхагтай эм газарһаа олобо. Өөрөө эмэй ном мэдэхэгүйшье һаа ехээр олзуурхаад: «одоол иихэдээ баяжаха, эмшэ багша алдартай болохо арга олдоо бэзэ» гэжэ сэдьхэн, аяншалгаяа үргэлжэлүүлбэ. Орой болоходонь дайралдаһан айлдаа орожо, аманай уншалга айлдаад һуутарнь, нэгэ хүн ерэбэ гэхэ.

— Эхэнэрни ехээр үбдэшоо, эм залыт,— гээд аюуша хадаг барисатайгаар бариба. Лама, томоотойгоор һуужа, манхагтай эмһээ долоон тун боогоод, тэрээндэ няалдаһан эмэй үлэгдэлые хэлээрээ долёожо сэбэрлэбэ.

— Энэ эм бусалһан уһаар даруулжа, үдэрэй гурба дахин хүртээхэт, һайн болохо бэзэ,—гээд үгэбэ. Тэрэ хүн баяртайгаар абаад, шамдагай бусаба. Гэнтэ лама ехээр үбшэлэн ори дуун болошобо. Үнөөхи хүниинь хажуудаа хазаар мори хүтэлэнхэй ерээд:

— Танай хайралһан нэгэ тун хүртөөд, эхэнэрни үхэхэеэ байнал. Өөрөө морилжо нүхэрэймни алтан ами абарыт,—гэбэ ха.

Лама үхэдхэһэн һүлэмхи дуугаар:

— Тун эм хүртэхэһөө байха тунгаа долёогоод, өөрөө энэ үхэжэ хэбтэнэб,—гэхэтээ сасуу ами табишоо һэн ха.

Буруу аргада шүтэжэ, хайрата нүхэрөө хараа байса алдаһандаа тэрэ хүн уйдахын ехээр уйдаһан юм гэдэг.

Ц. Бимбаев.

Улхаймаа Ундуевна, Сулхаймаа Сундуевна

(Сатирическэ рассказһаа)

Улхаймаа Сулхаймаатаяа һугадалдаад, убайгүйгөөр саашаа алхалба. Хоюулаа хулһан шляпатай. Тэдэнээ толгойнгоо уреоһэн хажууда хэлтылгэн, нюдэн дээрээ тоггоонхой. Үндэр гэрнуудһээ үшөө дээгүүр харашоод, хос—хас алхалалдана. Өехэн бүмбэгэнүүдые обоолһондол бэенүүдынь хэдэн тээшээ улха сулха болошонхой, эрбээхэй эреэн платьенуудынь оёдолоороо хангирхаяа ябаһандал харагдана. Бү мэдэе, ухаангүй урагшаа ярана.

— Нарии матаргаймни хэр таһагараар харагданаб?—гэжэ Улхаймаагай асуухада Сулхаймаань харюусана:

— Яһалахан. Шоргоолзон шэнгиш.

— Дундуураа дутуу таһархайшье һаа, зохид һэн ха,—гэжэ Улхаймаагай хэлэһэндэ хоюулаа шангаар пишаганалдан энеэлдэхэдэнь, үйлсөөр ябаһан хүн зон хулгай нюдоороо хараад лэ үнгэрнэ.

Тэдэнэр яба ябаһаар городой захада гаража, шэб шэнэ гэрнүүдэй һүүдэртэ байһан набтархан хүхэ гэртэ хүрэжэ ерэбэд. Сонходонь хүнэй нюур халта харагдаад, удаань үүдэн нээгдэжэ, набтар харахан һамгэжаал угтажа гараад:

— Һүүе! Улхаймаа Ундуевна, танайнгаа хойноһоо Сулхаймаа Сундуевнамнай ошожо олоо ха юм даа,—гэжэ урдань унахадаа дүтэлэн, гэр руугаа урина.

Удаань хагсашаһан үүдэн хахираар нээгдэжэ, уряалтай Улхаймаа түрүүтэй, гурбуулаа һубарилдан үнгэрнэ. Угтажа гаргша эхэнэрынь Сулхаймаагай дүү Димидмаа һандагай һүүхэ болосогоон, ямбатай айлшанайнгаа урдуур, хойгуур гүйсэгөөнэ. Өөрынгөө эгэшын Улхаймаатаяа столдо һуугаад, яһагүй хэлэнэй зоргондо хөөрэлдэжэ эхилхэ багта өөһэдтэнь адли өөгүй монсогор лааяи гүсэ урдань табижархиба. Гурбуулаа сайлана. Улхаймаа Сулхаймаа хоёрынь хахад-хахад ая га халуун сай ууһанһаа хойшо хүлһөө аршан, гүрэмэл бургааһан һандалинуудаа няжаганuулан гэдэргээ налайлдана. Тэрэ хоёрой хөөрэлдөөн соогуур үйлсэдэ тос байса унаһан нёлбоһоншье тоологдоно гэхэдэ хамаагүй, юрэдөө «хара нохой халтар нохойтой наншалдаба», «тэрэнэй һамган маяа хүлтэй» гэхэ зэргын хэндэшье хэрэггүй үгэнүүдые хүүр болгон хөөрэлдэхэнь гайхахаар. Бүхы хараһан, дуулаһанаа саашань шалилдажа, наашань налилдажа ханаҥагүй...

— Аяар долоон час болобо, һаатаа гээшэ гү даа? гэжэ байжа Сулхаймаа һуурииһаа үгсэгэлзэнэ. Удаан һууһандаа шалажа, гараараа шанаагаа тулаад байһан Улхаймаа Ундуевнань нүгөөдэһөөн асууна:

— Долоондо лаб ерэхэ һэн гү?

— Ерэхэ, заабол ерэхэ.

— Басагымни харахашье дурагүй байхагүй аабза?

— Үгы бэд даа. Мэдэгмаагай фотокарточка харуулаа һэм. Сэбэрхэн басаган байна даа гээд, зүрхэндөө альгаяа няагаа һэн. Тиихэдэнь Улхаймаа урмашажа, нюдэниинь һүлэмхи борохон галтай болошоно. Һанаһан хэрэгнай бүтэхэнь гэһэн янзатай нюур нюураа харалсан миһэрэлдэнэ. Гүсын хоёрдохёо хооһорхо багта хүн түргэ түргэноор үүдэ тоншобо. Дахин дээрэ дээрэһээнь тоншоно. Сулхаймаа һууриһаа бодожо, хүлэйнгөө үльмыгөөр гэшхэн ошожо, һэмээхэн үүдэ нээгээд:

— Орогты, орожо хайрлыт,—гэжэ һөөлөөр һүгэдэнэ. Улхаймаашье һууриһаа һуга хараһн бодошобо. Дүшөөд наһанай бүһэтэн орожо, дүтэхэн харадаг нюдэнэйнгээ шэлэй саана ирбайжа:

— Сулхаймаа Сундуевна болон та бүгэдэ сайн уу?—гэжэ мэхэтэйгээр миһэрбэ. Сулхаймаа тэрэ хүнөө тохоногһоонь хүтэлжэ Улхаймаагай урда абаашана.

— Танилсагты, минии үүри Улхаймаа Ундуевна гээшэ. Танигдаагүй тэрэ хүнэй билбагар гарынь бариха зуураа, харгын тооһо халданги бамбагар улатай туфлитай, үнэтэй сэнтэй костюмтай, шляпынгаа оройдо гансахан хилгааһа халдаанхай —намжар нахигар эрэ ха юм,—гэжэ Улхаймаа обсороодхино. Тэрэ хүниинь баһал башатайгаар миһэрээд, өөрыгөө танюулна:

— Донгид Гунгаевич Хунданов!

Энэ—Донгид Гунгаевич худалдаа наймаанай базада хүдэлжэ эхилһээр үнинэй. Хамар дороо харадаггүй директорээ уран үгөөр ундалуулаад, хоб жэбээр хооллуулаад, эгээл этигэлтэй нүхэрынь болонхой. Хоёр хүлтэй энэ хүйхэр найман зүг наймаа аралжаа ябуулжал байдаг. Зургаан зуун түхэриг салинтай аад, гурбан романай автораа ехэ мүнгэтэй, городой захын нарһан тужа соо найман сонхотой нарһан байшантай, хүлөө тээхэ хүлэг—«Москвичтай», саг сагайнь хубсаһанай гоё гоо гээшые городойхид гайхаһаар, зарим нэгэн атаархаһаар үнинэй. Гүрэнэй эд бараае колхозно дэлгүүр дээрэ гаргуулжа, үндэр сэнгээр үдэр бүри түлхижэ үгэдэг Сулхаймаадаа ерэхэдээ, һамгагүйдөө уйдаһан хэбэртэй Донгид Гунгаевич хөөрэдэг байһан гэхэ. Басаганайнгаа үлгыдэ байхаһаа хойшо баян хүрьгэнтэй болохые хүсэдэг Улхаймаа үүриингээ басагантай танилсуулхын урда тээ Сулхаймаа нүгөөдэ хоёроо суглуулаад байна.

Донгид Гунгаевич иигэжэ шиидэнхэй: «Сулхаймаа хэниисшье үгэдөө оруулха, Улхаймаагаа урьхалха. Тэрэнь басагаяа диилэхэ, диилээшьегүй һаа—үгэдөө оруулха байха. Найданда наагуур һаймһархада бэлэн. Юрэдөөл ямаршье һамгантай зургаан һараһаа саана байгаагүй намда хамаягүй! Хэһэн хэрэгни хэзээшье тэһэрхэ.

Донгид Гунгаевич тэдэ һамгадаар тэн тэрээн хөөрэлдэжэ байтараа газаашаа гарашаба. Уданшьегүй дойбод эрсэн бүһэлүүртэй боро машина абажа, Улхаймаа Сулхаймаа хоёртоо һөөргөө бусажа ерэбэ. Донгид Гунгаевичын шарай баагүй баяртай, шарбаһан сурхай шэнгеэр шурд байса гэртэ ороод, улха сулха бэетэнээ урижа гаргаад, машинада һуулгахадаа, үе мүсэнь булуу адхаалаараа булгархай юумэдэл хүдэлнэ. Хүнгэн машина хүдэлһэнһөө хойшо бүмбэлзэн, Найданай руу шэглэжэ хуаа тооһо бурьюулан шуумайба...

Улхаймаа ухаангүй баяртай: «Хүнгэн машинатай хүлеэжэ байдаг хүрьгэнтэй болохом ха. Мэдэгмаа барагханаар харагдаһай даа. Тээд түрэһэн эхэдээ адли хамарайнгаа хажууда хара мэнгэтэй байһаниинь халаглахаар. Тэрэ мэнгэеэ мэдэхэгүй, харин Донгид Гунгаевичые хорёод наһаар аха, танилсахагүйб гэжэ бү дуугараг, уймар яяр! Юрэдөөл Донгид Гунгаевич хүрьгэмни болохо болтогой. Тиихэдэнь ветфельдшер басагаяа дахажа, городһоо гаража, колхоз ошохоёо болихо һэмди. Найдан гансаараа колхоз ошохо аргагүй болохо, хүрьгэмни мүнгэ зөөреэр бидэнээ булажархин алдаха байха».

Сулхаймаа баһал саагуур орёожо бодоно: «Донгид Гунгаевич юушье хээ һаа, баригдахагүй эрэ. Яабашье Улхаймаагай үргэмэл басагантай танилсуулһууб. Танилсаад саашадаа бүлэ боложо һууна гү, али болино гү намда хамаатай хэрэг бэшэ. Энээхэн һамбаанда эд бүдэй үртэһэншье һаань, өөртөө өөлэжэ абаха байхаб».

Хунданов харгы руугаа харан харан, гараараа галстугаал заһана. «Казбегэй» утаа хамараараа бааюулна. Түргэ түргэнөөр бодосогооно: «Басаганиинь яһала сэбэрхэн. Танилсажашье ядахагүй байгдаха. Алтан часы бэлэглэхэб. Архи гамнангүй хурим хэхэб. Сэнгэхын лэ тулада түрэһэн бэе даа!..».

Хүнгэн машина Найданай хашаагай хажууда дүтэлнэ. Урдань хүндэлэн татаатай һаруул ногоон «Победа» байжа байба. Гэртэ — дуулалдаан, хөөрэлдөөн, энеэлдээн. Айлшадайнгаа хойноһоо Улхаймаагай богоһо алхан гэһээнь, бага зэргэ ама халанхай Найданиинь мүнгэн хундага дээрэ үргэнхэй:

...Мэдэгмаагаа хүнэй шэнээн хүн болгобоб! Хүндэтэ нүхэд, хүршэнэр, басаганайнгаа ветфельдшер болоод, инаг нүхэрөө олонхой орожо ерээд байхадань, баярлаһандаа бархиран алдахааршье байна даа. Хорин табан жэл городто, олзоборилгын артельдэ бухгалтераар хүдэлөөб. Хүрөө! Хүрьгэн басаган хоёрни ветеринар зоотехник зон байна бшуу. Баяндайнгаа колхоздо бусахам. Иимэ удаан саг соо түрэл колхозни ямар ехээр хубилаа хаб? Минии зориһон хэрэгэй түлөө, бултадаа колхоздо орожо, ан бүн ажаһуухымнай түлөө нэгэ-нэгэ духаряа бариял даа,—гэжэ үнэн зүрхэнһөө үгэлөөд дүүргэбэ. Мэдэгмаань һууриһаа һуга харайжа бодоод, шагнагархан хамартай, уйтаншаг нюдэтэй хүбүү хүтэлжэ асараад:

— Эжы, энэ минии наһанай нүхэр. Далай, — гэхэдэнь, үбгэжөөлэйнгөө үгые үшөө хүсэд ойлгожо ядан байһан Улхаймаа аадарай аянгада нэрьегдэһэн юумэдэл, аманиинь аягын амһартал адли боложо, нюдэниинь сабшалаагүй сагаанаараа харашоод байба. Удаань Улхаймаа үрөөһэн тээшээ мушхар мушхарһаар, айбалхайгаа альгаараа дарасагаан байтараа, тааз соохи угаадаһа адхан алдалшалай. Мэдэгмаа мэдээ алдан алдаад, үргэһэн эхэеэ дүмүүхэнээр һугадажа, үхибүүе үргэһэндэл, хэбтэри дээрэнь абаашаад, хүршэ доктороо дуудаха гээд гүйшэбэ.

Найданиинь һуурһаашье бодобогүй. Столой саана, хоёр гараараа толгойгоо хабшаад, эгээл иимэ бодолнуудые эрьелдүүлэн бодоно: «...Үни хада бидэ хоёр ёһотойхон лэ хурим хээ бэлэйбди. Һүүлээрнь, толгой сооһоом мангарай арилаагүй байхаһаа эхилжэ, «хубсаһамни хуушан, хүршымнай һамган ягаан сэсэгтэй, ямар һайхан платьетай гээшэб, намда тиимые абажа үгыш» гэжэ эхилээ һэнш. Тиихэдэ һарымни салин булгадаа шахуу хуримдаа дууһашанхай, өөрымни үмдэнэй үбдэг соорохо дүтэлэнхэй байгаа һэн. Үүрээр һэрюулээд, «Мүнгэ бэдэрэ, хубсалуулнагүйш» гэжэ уншалгаяа уншаханшье улам дортошожол байдаг бэлэй. Улхаймаада уһашье уулга, тоһошье шудха адли гэжэ түрэһэн эхэмни зүб лэ хэлэдэг байгаа».

Сулхаймаа сүмэ хадхагдаһан суухадал һабшы һабшыһаар, улайха нюурайнгаа урдаа байдагтань ядалдажа, уруугаа хараһаар, үүдэ руу дүтэлнэ.

Хармаандаа гараа хабшуулаад, хашалангүй хаража байһан Хунданов Далайе харахадаа: «Аа, алимент нэхэхэеэ намайе бэдэрдэг арбадахи һамганайм дүү хүбүүн бээрэээл. Аяар эндэ ерээд байнал. Техникумдэ һуража байхадаа энэ басагантай гэрлээ ха юм» гэжэ ойлгоод, элеэгэй һүүдэртэл зуралзан үүдээр үнгэржэ газаашаа гаран гэһээнь, хэдэн хүн хажуудань хүрэжэ ерэнхэй:

— Базада шалгалта болохонь!

— Шамдуун! Комиссиин түрүүлэгшэ дуудана.

— Хүлеэжэ байнад, яба! Яб!—гэлдэбэ гээшэ. Доройтоһон хэрэгээ Донгид мэдэхэдээ, бэень баагүй шэшэрбэ. Хойноһоонь гаража ябаһан Сулхаймаа үлзы муутай амитантай холбоотой байһандаа халаглан, гэгэ гэгэһээр гэртээ гүйжэ арилаад, подушкынгаа нэбтэртэр нюдэнэйнгөө нёлбоһо адхаашье һаа, тэрэнь хожомоо туһа боложо үгөөгүй һэн ха.

Улхаймаа ушаргүй ехээр сошоһондоо юм гү, али яаһан хээһэндээ юм, гариг үбшэндэ хүртэжэ, хэдэн һара хэбтэриһээ бодоогүй бэлэй. Хүрьгэ басаганайнгаа, хүршэ доктороойнгоо үдэр һүнигүй оролдоһоной ашаар, амиды үлэбэшье, татуу хэлэтэй болошоол даа теэд.

Улхаймаа Ундуевна, Сулхаймаа Сундуевна, Донгид Гунгаевич гурбан һүүлэй һүүлдэ хооһоной хойморто үлэжэ, хосорон алдаһаниинь гайхалтай бэшэ.

Ш. БАДЛЫН.

ХУРЬГАДЫЕ ЭХЭТЭЙНЬ СУГТАНЬ БАЙЛГАЖА, КОШАРНО-БАЗОВА АРГААР ТҮЛЖҮҮЛХЭ ТУХАЙ

Һүүлэй жэлнүүдтэ республикын колхоз, совхозууд эхэ хонидые гол түлэб үбэл эртэ түрүүлээд, бүхы хурьгадаа эхэтэйнь суг байлгажа, кошарно-базова аргаар түлжүүлдэг болонхой гээшэ. Энэ шэнэ онол аргын алишье талаараа һайн, ашагтай туһатай байһаниие түрүү хонишодоймнай ажалай дүй дүршэл эли тодоор гэршэлэн харуулна.

Жэшээлхэдэ, эхэ хонидоо хаһа сагтань, һайнаар, искусственна аргаар үрэжүүлээд, бүхы хурьгадаа эхэтэйнь сугтань байлгажа, кошарно-базова аргаар түлжүүлһэнэй ашаар Мухаршэбэрэй аймагай «Эрдэм» совхозойхид 1958 оной 11 һара соо зуун эхэ хонин бүриһөө 106 хурьга абажа, хонин һүрэгөө 62,3 процентээр олошоруулһан байна. Мүн энэ аймагай «Үнэн» колхозой хонишод зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга абажа, бүхы хонидойнгоо тоо толгойе 30,5 процентээр олошоруулжа шадаа. Курумканай аймагай колхозууд зуун эхэ хонин бүриһөө дунда зэргээр 83,5 хурьга түлжүүлжэ, нёдондонойхитой сасуулхада хонин һүрэгөө 16,1 процентээр олошоруулһан байха юм. Тиихэдэ республикын зарим түрүү хонишод бүришье һайн амжалта туйлана. Тусхайлбал Мухаршэбэрэй «Эрдэм» совхозой хонишон Г. Машуев 100 эхэ хонин бүриһөө 170 хурьга, Бичурын Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүү хонишон Х. Разуваев—133 хурьга, Зэдын Борьёогой совхозой хонишон Г. Дабаев—123 хурьга 100 эхэ хонин бүриһөө абажа түлжүүлээ.

Гэбэшье олонхи колхоз, совхозуудта хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ, хурьгадые зүбөөр харууһалжа, гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлхэ хүдэлмэриин тон хангалтагүй муугаар ябуулагдаһан дээрэһээ үнгэрһэн жэлэй 11 һарын туршада аймагуудтамнай бүхыдөө дунда зэргээр 100 эхэ хонин бүриһөө оройдоол 65—70 хурьган абтаа. Тиигэжэ хонин һүрэгэй тоо толгой нёдондонойхиһоо миил 7,9 процентээр нэмэһэн байна. Саашадаа иимэ гээгдэнги нобшо байдалые тэсэхын аргагүй.

Мүнөө хаа хаанагүй хонид олоороо хурьгалжа, түл абалгын тон харюусалгатай, эгээл шанга хүдэлмэриин хаһа болонхой. Манай республикын аймагуудта энэ жэлэй февралиин һүүл болотор хамта 300 мянгаад гаран үбэлэй эртын хурьгад абтахаар хүлеэгдэнэ.

Үбэлэй эгээн шанга хүйтэн соогуур хонидой олоороо түрэхэдэ хурьгадыень һайнаар, гарза хоролтогүйгөөр абахын тула эртээнһээ бэлдэхэ, бүхы хурьгадаа эхэтэйнь сугтань байлгажа, кошарно-базова аргаар түлжүүлхэ хэрэгтэй. Энэ түрүү арга зүбөөр хэрэглэхын тулада хонишон бүхэн нэн түрүүн бэлэдхэлэй ямар хүдэлмэри хэхэ ёһотойб?

ХУРЬГАЛХА ХОНИДОО ТОБИР ТАРГАН БАЙЛГАХА ШУХАЛА

Хэнэйшье мэдэһээр шадал тамир һайнтай, тарган хонидой хурьгадыншье һайн томо, шэрхи, халтад гэхэдээ үбдэхэгүй байдаг ха юм. Гадна тарган хонид эхирлэжэшье болодог, мүн хурьгаяашье садхаасатай байдаг гээшэ. Энээниие хараада абажа, зарим түрүү хонишод эхэ хонидоо зунай хүхэ ногоондо зүбөөр бэлшээжэ, намарынь таряа, зелёнкын һуурида, һайн хагдатай газарта адуулжа таргалуулаад, хурьгалха дүтэлхэдэнь үбһэ тэжээл эдюулжэ байгаад адуулдаг. Теэд олонхи колхоз, совхозой хонишод үбһэ тэжээл алмаабди гэжэ хурьгалха хонидто хожом болотор «хүхэ үбһэ хүндэлэн хазуулангүй» шахуу хагданда ябуулаад, ехээр тураажархидаг. Тэрээнһээ уламжалан, үлбэр муу хурьгад гаража, ёһоор өөдэлдэггүй, үхэдэг, гарзалдаг байна.

Тиимэһээ хурьгалха хонидто түрэхэһөөнь хоёр һара гү, али һара хахад үрид шэмэтэй һайхан үбһэ, зелёнко, аргагай һаа бага зэргэ силос эдюулжэ, хонин бүридэ дунда зэргээр 1,4 тэжээлэй единицэ заабол үгэхэ хэрэгтэй. Хурьгалха, хурьгалһаншье хонидто силос, дабһа эдюулхэдэ айхабтар һайн байдаг гээшэ. Теэд зарим газарта жэлһээ жэлдэ хониндо силос эдюулхэһээ байтагай үнеэдтээшье үгэхэ силосгүй һуудаг байна. Тиибэ ябашье түрэхэ хонидто элдэб тарга талхаанай зүйл, һайхан үбһэ, зелёнко һайса эдюулхэ арга боломжо хаанашье бии. Мүн тэдээндээ модоной ногоон шэлбүүһэ, мүшэр набшаһа саг үргэлжэ үгэхэ шухала. Хурьгалха хонидые үдэрынь һайн хагдатай газарта, таряа талханай һуурида адуулха байна.

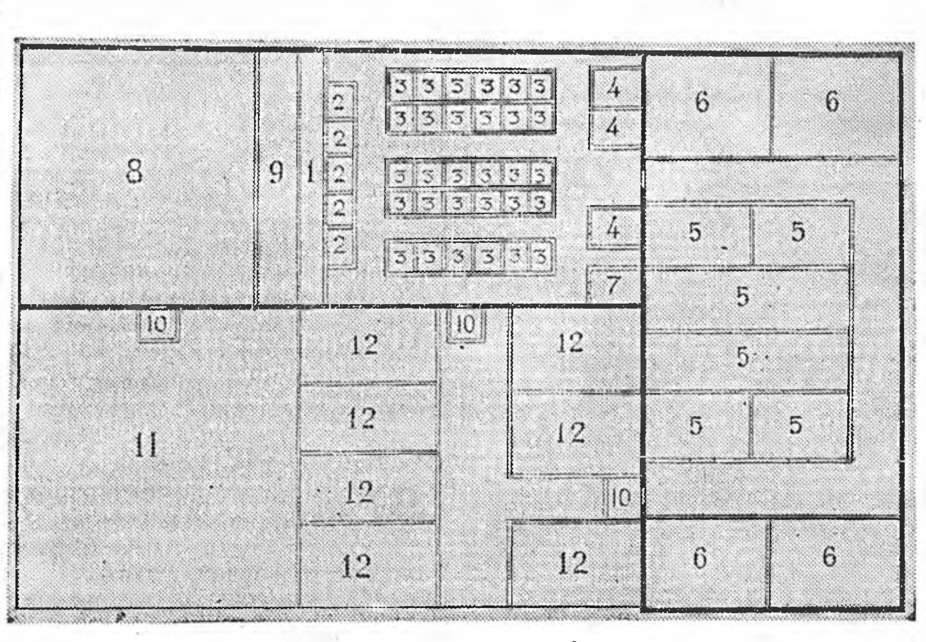

Хурьгадые эхэтэйнь сугтань байлгажа, кошарно-базова аргаар түлжүүлхэ байрын схемэ зураг.

1. Түрэхэ дүтэлһэн хонидые оруулха таһалга, 2. Хони түрүүлхэ таһалганууд, 3. Нарай хурьгатай хониной таһалганууд, 4. Багахануул хурьгатай бүлэг хонидой таһалга, 4. Дундуур хурьгатай хонидой таһалга, 5. Ехэхэн болоһон хурьгатай хонидой таһалга, 6. Тусхай таһалга, 8. Түрөөгүй хонидой байра, 9. Коридор, 10. Үүдэнэй хасабша, 11. Хурьгалаадүй хонидые эдеэлүүлхэ хорёо, 12. Дулаанда үдэрынь хони, хурьгадые эдеэлүүлхэ хорёо.

Бүри түрэхэ дүтэлжэ, хээлиинь ехэ болоод байхада хонидые ой модон, һөөг бургааһан соогуур адуулаа һаа ехээр һэргылжэ ябаха, тэдэниие модо шулуунда хашалдуулжа, түрисэлдүүлжэ болохогүй. Хээлитэй хонидые холо туухагүйе оролдохо ёһотой. Хэрбээ зарим түрэхэ хонидой тураһан, муудаһан байгаа һаань, тэдэниие эртээнһээ илгажа, тусгаар харууһанда байлгаха, һайнаар эдеэлүүлхэ хэрэгтэй.

Эхэ хонидые үдэртөө хоёрһоо үсөөн бэшэ дахин уһалха шухала. Хэдэн зуугаад хонидые нэгэ доро уһалхада зариманиинь хүсэд уһалангүй гарашадаг юм. Тиимэһээ һүрэг хонидые хэдэн бүлэг болгожо таһалаад уһалхада зохистой. Энэ талаар Хэжэнгын аймагай Энгельсын нэрэмжэтэ колхозойхидой дүршэл ехэ һонирхолтой. Тус артель отаранууд шадараа гүнзэгы худагуудые малтаад, уһа оньһон аргаар абадаг түхеэрэлгэ тодхонхой. Тэндээ отарын һүрэг хонидые нэгэ доро оруулжа уһалха хорёо бариа юм. Энээнэй ашаар зарим хонид хүсэд уһалангүй гарахаяа болёо.

ХОНИ ТҮРҮҮЛХЭ, ХУРЬГА ЗҮБӨӨР АБАХА, ТҮЛЖҮҮЛХЭ ҺАЙН ТҮХЕЭРЭЛГЭТЭЙ БАЙРА ХЭРЭГТЭЙ

Хонидые үбэл хурьгалуулжа, бүхы хурьгадаа эхэтэйнь суг байлгажа, кошарно-базова аргаар, зүбөөр түлжүүлхын тулада досоогоо гүйсэд түхеэрэлгэтэй, дулаан, һайн байра хэрэгтэй. Һүүлэй жэлнүүдтэ республикын колхоз, совхозуудта хонидой яһала олон шэнэ, типовой байранууд баригданхай. Тэдэнэй олонхинь нэгэ эхэ хониндо дунда зэргээр 2—2,5 дүрбэлжэн метр талмайн хүртэхөөр хараалагдажа бариганхай гээшэ. Хэрбээ тиимэ типовой байрын үгы һаа, хонидой юрын хашаае дундуурнь зузаан ханаар таһалжа, һайса дулаалаад, тэрээн соонь хонидые түрүүлхэ, нарай хурьгатай хонидые байлгаха таһалгануудые хэхэдэ болохо. Тиигээд наран тээхи ханадань сонхо гаргажа шэллэхэ хэрэгтэй. Мүн үүдыень һайса дулаалха ёһотой.

Мүнөө үбэлдөө Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозойхид арбаад шахуу мянган хони түрүүлхэ юм. Эндэхид хони, хурьгадайнгаа байрануудые эртээнһээ һайнаар дулаалаад, досоохи аргал шэбхыень сэбэрлэжэ, будаһан, сагаадаһан, дезинфекци хэһэн байна. Артелиин түрүү хонишон Лубсан Уханаев болон бусадай отарынхид хонидойнгоо байрые һалхинай ехээр үлеэдэг хажууһаань метр үндэртэйгөөр, шоройгоор хаяалаа. Мүн досоо тээһээнь хабтагайгаар хашалта хэжэ, тэндээ хибэдэһэ, хуурай аргал адхаа. Тэрэшэлэн Мухаршэбэрэй «Эрдэм» совхозой түрүү хонишон Сандак Цыбиковэй отарынхид хонидойнгоо байрые эртээнһээ һайнаар дулаалжа, һүүехэ һүрхирхэ нүхэ забһарынь шэглээ, шабаа, сэбэр агаарай орохо тусхай хоолой хээ юм.

Гэбэшье хонидто халуун байдаг гээд, зарим колхозууд байрынь хана, үүдэ, сонхо ёһоор дулаалдаггүй. Энээнһээ боложо, нарай хурьгад хүйтэ абаад, үбдэдэг, үхэдэг гээшэ. Тиихэдэ зарим газарта байрануудаа һайнаар дулаалбашье, тэдэнээ дан набтараар, харанхыгаар, уйтаар хэжэ, хурьгадаа муудхаажархидаг. Тиимэһээ байранууд заабол досоогоо уужам, гэрэлтэй, сэбэр агаарай орохо зохид түхеэрэлгэтэй, мүн хурьгатай хонин бүхэндэ 3—6 кубометр хэмжээнэй таһалгануудтай байха ёһотой.

НАРАЙ ХУРЬГАДЫЕ ҺАЙНААР АБАХА ТУХАЙ

Нарай хурьгадые зүбөөр абаха, һайнаар харууһалха талаар Читын областиин «Комсомолец» совхозой хонишодой дүршэл тон һонирхолтой, һайшаамаар байна. Энэ совхоз хамта 40 мянга гаран хонитой юм. Совхозойхид 1958 ондо зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга абанхай. Эндэхид хони, хурьгадайнгаа дулаан байрын гэрэлтэй углууда 10—15 дүрбэлжэн метр газарта модон дэбдихэр хэжэ, газарһаа 80 сантиметр үндэрөөр хажуу тээшээ хэлтэгы, захаараа хашалтатай үргэн стол табяад, тусхай санпропускник бии болгонхой. Эндэнь марганцовко, сэбэр уһан бэлэн байдаг юм. Тэрэнэйнь хажууда элдэб эм дом болон бусад хэрэгсэлтэй ветеринарна аптечкэ бии. Эндэхид һая түрэһэн хонидоо эндэ оруулжа, дэлэнгыень багахан марганцовкотой уһаар угаагаад, хүхэнэйнь хажуугаархи үһэ хайшалжа хаядаг. Хүйһыень хүндэһэнэй һүүлдэ нарай хурьгадые эхэдэнь һайса долёолгоод, ама хамарыень аршадаг. Санпропускнигта ходо хүдэлхэ дүршэл ехэтэй санитар томилогдонхой. Мүн хонидой олоороо хурьгалха үедэ хонишод бүхэли сүүдхэдээ ээлжээгээр манаха гурим тогтоогоо. Тэдэнэй дүршэлые манай эндэхи колхоз, совхозуудта үргэнөөр дэлгэрүүлжэ болохо байна.

Нарай хурьгадые, тэрэшэлэн эхыень түрүүшээр илангаяа һайнаар харууһалха, эдеэлүүлхэ хэрэгтэй. Һая түрэһэн хониие түрүүшын 1—2 сүүдхэ соо хурьгатайнь сугтань байлгахада хурьгандаа дадажа, мээхэй болодог ушартай. Зүгөөр түрэһэн хониие 2—3 сүүдхэһээ үлүү хурьгатайнь байлгаһанай хэрэггүй, юуб гэхэдэ, тэдэ һүүлэй һүүлдэ үбһэ тэжээл ёһоор эдихэеэ болёод, хурьгадаа хүсэд садхаадаггүй гэжэ хонишод хэлсэдэг. Энэншье зүйтэй ха.

Тиимэһээ хонидой хурьгандаа һайса дадажа, хурьгадайнь хүсэд тэнжэхэ, эхээ таниха, хүхыень өөрөө олохо болоходоңь, хоюуланайнь баруун хажуу бэедэ ноохон дээрэнь шэрээр тэмдэглэхэ шухала. Хонин бүхэндэ өөрын номер байха ёһотой, мүн номероорнь хурьгынь тэмдэглэхэ ушартай. Тиигээд 2—3 хоноһон нарай хурьгатай хонидые нииллүүлжэ, сакман болгоод, хурьгадтайнь нэгэ таһалга соо байлгаха хэрэгтэй.

ХУРЬГАДЫЕ ЭХЭТЭЙНЬ СУГ БАЙЛГАЖА, КОШАРНО-БАЗОВА АРГААР, ЗҮБӨӨР ХАРУУҺАЛХА, ЭДЕЭЛҮҮЛХЭ ТУХАЙ

Хэр угһаа хойшо ороной баруун областьнуудта нарин нооһотой хонидые хурьгатайнь сугтань байлгажа, хурьгынь ехэ болгодог заншалтай гээшэ һэн. Мүнөө энэ аргые газар газарай эрхэ байдалда тааруулан, зоотехническэ наукын заабаряар бүри һайнаар, хаа хаанагүй хэрэглэдэг болонхой.

Түрүүшын 10 хоногто нарай хурьгадые эхэтэйнь сугтань байлгахадаа нарин, нарибтар нооһотой хонидые нэгэ таһалга соо 20-һоо олоор байлгажа болохогүй. Тиихэдээ шэрүүн, шэрүүбтэр нооһотой хонидые гуша-гушаарнь байлгахада болохо. Удаань тэдэ хурьгадайнгаа 10—15 хоноод байхада нэгэ үедэ гараһан, ехэ багаараа адлирхуу хурьгатай 40—100 хонидые ниилүүлжэ ондоо сакман болгохо ёһотой. Хурьгадайнь бүри ехэнүүд болоходо 150 — 200 хонидые хамталжа, томохон сакман болгоходо таарамжатай. Хурьгадые эхэтэйнь сугтань байлгаад, кошарно-базова аргаар түлжүүлхэдээ үдэртөө эхыень бэлшээхэ, үбһэ тэжээл эдюулхэ, уһалха хэрэгтэй болодог. Тиихэдээ нэгэ таһалга соо сугтаа байһан, хоногоор адлирхуу хурьгатай хонидые ондоо бүлэгэй хонидоор ниилүүлжэ болохогүй. Юуб гэхэдэ, тэдэниие һүүлдэ илгахань тон бэрхэтэй байдаг ха юм. Тиимэһээ отара бүхэндэ хонидые оруулжа хүхүүлхэ үлүү хашаа хорёо, таһалгануудые олоор түхеэрхэ шухала. Энээн тушаа Мухаршэбэрэй «Эрдэм» совхозой түрүү хонишон нүхэр Цыбиковэй отарада тон зохид юрын арга хэрэглэдэг болонхой. Тус отарынхид хонидые бүлэг бүлэгөөрнь өөһэдынь, танюуһатай таһалгада оруулжа, хурьгадыень хүхүүлнэ. Тиихэдэнь хонидынь хурьгаяа хүхүүлхэ сагайнгаа болоходо өөһэд өөһэдынгөө таһалгада ородог байна.

Колхоз, совхозуудта хонидой олоороо хурьгалхада хурьгадые эхэтэйнь сугтань байлгажа, кошарно-базова аргаар, зүбөөр харууһалжа, эдеэлүүлжэ түлжүүлхын тулада дүршэлтэй хүнүүд 45—50 үдэрэй туршада томилогдодог гээшэ. Нэгэ хурьгашанда 20, 50, 80, 150, 200 хүрэтэр хурьгадые даалгажа үгэхэдэ таарамжатай. Тиихэдэ хурьгадайнь ехэ багые, гараһаар хэды хоноһыень харалсажа, зүбөөр хубаарилха хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, 10—20 хоноһон хурьгадта орходоо һара болоһон хурьгадые харууһалха, эдеэлүүлхэнь һураггүй хүнгэн, ажалайншье гаргаша бага байдаг ха юм. Тиимэһээ нарай хурьгадые сакман болгожо харууһалхадаа нэгэ хурьгашанда 20—50 хурьга даалгаха, тиихэдээ ехэхэн болоошодыень нэгэ хүндэ бүри олоор даалгажа болохо байна. Энээниие хараада абажа, хурьгашадта ажалайнь түлөөһэ тогтоохо. Гадна хурьгашан бүхэн өөр өөрынгөө сакманай эхэ хонидые уһалха, эдеэлүүлхэ зэргэтэй.

10—20 хоноһон хурьгадые үдэртөө заабол 3—6 дахин эхэдэнь табижа хүхүүлхэ хэрэгтэй. Тээ ехэхэн болоһон хурьгадта таһалга соонь һайхан, зөөлэн үбһэ уяжа гү, али хобтодо хэжэ эдюулхэдэ, тэдэ боро бүдүүн тэжээлдэ түргэн ородог, ехэ болосотой, өөдэлэстэйшье байдаг гээшэ. Гадна һайса үйрүүлһэн таряа талханай зүйл, бүлеэхэн уһа, модоной хөө, извёстко, шабар, мел гэхэ мэтые амһартада хэжэ, хурьгадай таһалга соо ходо байлгахада тон һайн. Хабартаа, игаабари үдэр хурьгадые газаа, нэмэри дулаан газарта 2—3 час соо гаргахада зохистой. Үлбэр муу хурьгадта загаһанай тоһо уулгаха, яһанай гурил эдюулхэ байна.

Колхоз, совхозой хонишодой ажал хүдэлмэридэ байһан дутагдалнуудые эрид шууд усадхаха, ойрын жэлнүүдтэ хони, хурьгадай таарамжатай зохид байрануудые олоор бариха, һайнаар түхеэрхэ шухала. Хаа хаанагүй кошарно-базова арга зүбөөр хэрэглэн, бүхы хурьгадаа нэгэшье гарза хоролтогүйгөөр, заабол зоотехническэ заабариин ёһоор, эрхимээр түлжүүлдэг болохын түлөө шухала хэмжээ дары абаха саг ерээ.

М. ИЛЬИН, Бурядай АССР-эй Хүдөө ажахын министерствын зоотехник.

Даши ДАМБАЕВ

Шэнэ жэлээр, Бурят ором!

Шэнэ жэлэй угтамжын баярта
Шэнэ дуунай аялга
утаһан хуур дээр һунгажа,
Жабхалан энхэ байдалтай,
нүхэдүүдни, таанарта
Жаргал дүүрэн хундагануудые
хурылжа,
юрөөл шүлэгөө уншанам.
Эхэ түрэл Бурядтаа
Москва хотоһоо айлшалжа.
Элдин хонгор нютагай
арюун мүнгэн агаар
Сэдьхэлэйнгээ үүдые
үргэнөөр сэлин, амилжа,
Сэлеэнэй олон
аржагар үрхэтэ айлнуудай
Сэнхир утаанда дурланам
энэ һайхан сагаар.
Омог эдир наһыем үлгыдэжэ
бүүбэйлһэн
Харганаагаймни оршон
Ошоһон жэлэй суута ажалай
сууряагаар
Нюдэндэмни толорно —
жэгтэй ондоо болошоһон!
Нютагаархимни,
таанадаа
амаршалан дууланам.
Сагай урасхал яаһан хурдан
гүйдэлтэйб,
Сабшалха зуураш миралжа холо
руу,
шэнхинэн тэгүүлжэ ошоно.
Нёдондо багашааһан энээхэн
хүбүүхэн
ойрош мүнөө
хүхюутэй —
Нёдондонойхи гэшэгүй эрэ —
мэндэшэлэн зогсоно.
Улан-Удээ харалши —
хэды шэнэ, үндэр гоё
байшангууд
Урдашни жэрынэб,
ямар гэгээн далита бодол
Ухаандашни түрүүлнэб
харайлдааша трамвайнууд!
Бурят ором!
Жаргал шамдаа хүсэжэ,
Бурзан саһата үбэлэйшни
һүниин тэнгые хүлеэжэ,
Энэ шүлэг түрүүшын духаряатай
сасуулан,
Элдэб һанал зүрхэн соогоо
бадарган,
Эмнилсэжэ огторгойнш одо
мүшэдтэй,
сүршэнэм дуунайнгаа дээжэ.
Сэгээн гэрэлтэ ерээдүй руу,
нүхэдүүд,
ошото нюдөөр шэртэжэ,
Сэсэн Коммунистическэ партидаа
үндэр магтаал үргэжэ,
Атом шэдитэ XX зуун жэлэй
орьёлһоо
эбтэй гоёор дуулая,
Агуухэ хэрэгүүдэй охи дүлөөр
орьёлһон
Шэнэ жэлые угтая!

Багшанарай заочно һуралсал тухай

СССР-эй Верховно Соведэй сесси ажабайдалтай һургуулиин холбоо барисаае бэхижүүлхэ, орон доторхи арадай гэгээрэлые саашадань хүгжөөхэ тухай асуудал зүбшэн хэлсээд, бүхы совет хүнүүдэй һанал бодолдо тон тааруу хуули баталан абаһандань үнэн зүрхэнһөө баясанаб.

Арадай гэгээрэлэй хэрэг шэнэдхэн хубилгаха тухай асуудал саашадаа союзна, автономно республикануудай Верховно Соведүүдэй сессинүүд дээгүүр зүбшэн хэлсэгдэхэ байһые хараада абалсан, һанамжа, дурадхалнуудаа оруулха хүсэлэнтэйб.

Энэ һуралсалай жэлэй туршада манай Бурядай багшанарай институдай дэргэдэ физикэ болон ажал үйлэдбэриин, биологиин, хүдөө ажахын отделенинүүд тогтоогдоо. Тэндэ үнинэй багшанар, тэрэ тоодо багшанарай институдуудые дүүргэһэн хүнүүд һуралсажа эхилээ. Тэдэнэр мастерскойнуудта, хүдөө ажахын элдэб хүдэлмэридэ хүдэлхынгөө хажуугаар, заочно сессиин эхилтэр өөһэдөө дүүргэхэ даабари абадаг. Үбэлэй сесси хүрэтэр модоор, металлаар элдэб юумэ бүтээхэ, ботаника, зоологёор элдэб ан, амитадай зүйл суглуулха, тэдэнээ тайлбарилан бэшэжэ һураха гэхэ мэтэ даабаринууд заочноор һуралсадаг багшанарта үгтэдэг. Манай һанахада, физико-техническэ отделениин һуралсалай түсэбые дахин хаража үзэхэ, **аналитическэ геометриин һуралсалай саг хороохо, тэрэнэйнь орондо элдэб металл болон ондоо бодосуудай технологи үзэлгэдэ ехэ саг үгэхэ шухала.** Мүн гуманитарна эрдэм һуралсаха түсэбүүд хубилгагдахаар шэнги. Юундэб гэхэдэ заочноор һуралсадаг багшанар саарһа дэрлээд лэ, һурагшадай үйлэдбэриин бригадые хүтэлбэрилхэ, гэр соохи ажалда үхибүүдые дүршүүлхэ, хубсаһа хунар эсхэжэ, оёжо шададаг болгохо хэрэгтэ хабаадалсадаггүй байна гэжэ һанахаар. Ушар иимэһээ хэлэ бэшэгэй, түүхын факультедүүдэй һүүлшын курснуудта һурадаг багшанар дээрэ дурсагдаһан предмедүүдые өөһэдөө үзэдэг болохо зэргэтэй.

Һүүлэй жэлнүүдтэ педагогико, методикодо хабаатай предмедүүд багшанарай институдуудта багаар заагдадаг болоһониинь гэмшэлтэй. **Педагогико, тэрэнэй түүхэ, психологи, логико гэхэ мэтэ предмедүүдые багшанарай институдай заочно һуралсалай отделенидэ дахин һэргээгээ һаа** яаха юм.

Багшанарай институдуудай бүхы факультедүүдтэ, эхин курснуудта хүнэй бэеын анатоми, физиологи үзүүлдэг болоо хада зүйтэй гэжэ һанагдана. Юундэб гэхэдэ, энэ предмет үхибүүдэй бэе махабадай хүгжэлтые ходо харууһалжа, шэнжэлжэ байха болохолоорнь, багшанарта шухала гээшэ ха. КПСС-эй түүхээр, политэкономёор, диалектическэ материализмаар үгтэдэг шалгалтын хүдэлмэри үсөөлхэ, тэдэнэй орондо тус предмедүүдээр марксизм-ленинизмын классигуудай зохёолнуудые шэнжэлэн үзэлгые эрид шууд һайжаруулмаар гээшэл ха.

Физико-техническэ отделенидэ **заочноор һурадаг багшанар завод,** фабрика, РТС, колхоз, совхоз гэхэшэлэн промышленна болон хүдөө ажахын **предприятинуудта 2-дохи курсһаа эхилэн хүдэлжэ, ажалай дүй дүршэл олодог болоо һаань зохистой** байгаа. Тэрээнһээ гадна биолог-багшанар хүдөө ажахыда хара хүдэлмэри хэжэ, бригадир, фермые даагша гэхэ мэтэ мэргэжэлтэдэй туһалагшаар мүн лэ 2-дохи курсһаа эхилжэ хүдэлхэ, тиигэжэ үйлэдбэриин дүй дүршэл олодог болоо һаань һайн һэн ха.

Дээрэ дурсагдаһан манай дурадхалнууд республикын Верховно Соведэй сесси дээрэ арадай гэгээрэлые шэнэдхэн хубилгаха асуудалнуудай зүбшэн хэлсэгдэхэ үедэ анхарагдажа, Бурядай багшанарай институдые хубилгаха асуудалнуудай нэгэниинь болоһой гэжэ һананаб.

Т. Карпова, Бурядай багшанарай институдай директорые заочно һуралсалай талаар орлогшо.

Литературна нэгэдэл эмхидхэгдэбэ

Курумканай аймагай газетын редакцида четвергын үдэшэ залуу поэдүүд суглардаг. Редакциин дэргэдэхи уран зохёолой нэгэдэлдэ арба гаран хүн Аргада, Курумкан тосхонуудһаа ерэдэг. Промкомбинадай модошо дархан Очир Цыдыпов, Кировэй нэрэмжэтэ колхозой гэшүүн Доржо Гулгенов, Калининай нэрэмжэтэ колхозой гэшүүн Дашанимэ Дондупов болон бусад нүхэд эдэнэй тоодо ороно.

Энэ нэгэдэлые поэт Солбон Ангабаев хүтэлбэрилнэ. Шүлэг зохёолгын ёһо гуримтай, ородой классигуудай, совет уран зохёолшодой зохёолнуудтай танилсуулна. Залуу зохёолшод тэндэ шүлэгүүдээ уншажа, зүбшөөн хэлсэнэ. Эрхим эрхим зохёолнуудынь «Курумканский колхозник» газетын хуудаһанда толилогдожо байха юм.

А. Шулунов.

Спортын һонинууд

КОНЬКИШАДАЙ УРИЛДААН

Үнгэрэгшэ амаралтын үдэр Улан-Удын «Динамо» бүлгэмэй конькишад үбэлэйнгөө спортивна сезоние нээбэ. Эхэнэрнүүд 500, эрэшүүл 1500 метрэ урилдаагаа. Эхэнэрнүүдэй дундахи спортивна нэрээ колективэй спортсмен Т. Юсупова 1 минута 6,8 секунда соо тэрэ зайе гаталжа, түрүү һуури эзэлһэн байна. Эрэшүүлэй дунда Г. Халяев бултые гараа. Тэрэ километр хахад зайда 2 минута 58 секунда соо гүйжэ ерээ.

Командаараа түрүү һуурине МВД-гэй конькишад эзэлбэ. Тэдэндэ дамжуулгын шан барюулагдаа. Тэд бүринин түрүү һуури эзэлэгэдэ илагшад грамотаар, жетоноор шагнагдаа.

6:1 ТООТОЙГООР ИЛАБА

Улан-Удэ городой спортивна бүлгэмүүдэй һолжуухай дээгүүр хоккейгээр городой түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн эхилбэ.

«Динамын» стадионой һолжуухай дээрэ талмайн эзэд «Спартагай» хоккейгээр наадагшадтай уулзаба. Уулзалга динамынхидай илалтаар (6:1 тоотойгоор) дүүрэбэ.

Р. Григорьев.

Электрын гэрэлээр хангадаггүй аад, мүнгэ абана

Редакцида ерэһэн бэшэг

Хэжэнгын аймагай Тельманэй нэрэмжэтэ колхозой түб тосхондо электрын гэрэл ялархаар жэл болоо. Анха түрүүшээр электрын галай носоходо, колхознигууд ехээр баярланхай байгаа. Баярланшьегүй яахаб. Колхознигуудай гэртэ электрын гал носохо, юумэ оёходо, ном уншахада гэрэлтэй зохид болоһон байгаа бшуу.

Теэд электрын гэрэлтэйбди гэжэ колхознигууд һүүлэй үедэ баярланагүй. Ноябрь, декабрь соо колхознигуудай гэртэ электрын гэрэл юумэ харахын аргагүй муугаар носогдоно. Заримдаа гал унтаршалаг. Галай нэгэ носожо, нэгэ унтаржа байгаар һүниин 12 час болошодог.

Харин электрын гэрэлэй носоошье, үгышье һаа, лампочка бүхэнэй түлөө колхознигууд һарада 7—8 түхэриг түлэдэг байна.

Энээн тухай асуудалай табигдабашье тус колхозые электрын галаар хангадаг Чесанын МТС-эй хүтэлбэрилэгшэд (директорынь нүхэр Матвеев, инженер-механик нүхэр Цыренжапов) хэмжээ абанагүй.

С. Цыбиков.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Адрес редакции: г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 26. Телефоны редакции: редактора—46-32, зам. редактора—32-74, отв. секретаря—27-37, отделов партийной жизни и экономики—47-59, пропаганды в местной информации—35-14, культуры и быта—34-05, писем трудящихся и переводов—24-74, корректорская—35-95, бухгалтерия—37-32. Для междугородных переговоров—16.

Н00928 Типография Министерства культуры Бурятской АССР. Зак. № 4748.